

CSEPREGI ZOLTÁN

DOKUMENTUMOK A 475 ÉVES BAZINI VÉRVÁD TÖRTÉNETÉHEZ

Bevezetés: Korújkori magyarországi vérvádak és XIX. századi visszhangjuk

Hogy a vérvádperek jegyzőkönyvei, ill. az ezekkel kapcsolatos tanúvallomások és tudósítások egymással irodalmi függésben vannak, arra már Hermann L. Strack¹ (1848–1922) és Eötvös Károly (1842–1916) is figyelmeztettek: nem a vádlott zsidók követnek azonos mintát, hanem az őket vádló keresztények. Míg a modern korban már a sajtó gondoskodott a földrajzilag és kulturálisan akár távoli esetek harmonizálásáról, addig a premodern viszonyok között az inkvizitorok szakmai felkészültsége és a rendelkezésükre álló szakirodalom nemzetközisége szavatolta az ügyekről kialakított egységes képet.² Véleményem szerint tárgyilagosan fogalmazza meg ezt a hatástörténeti felismerést Will-Erich Peuckert egyébként sokat bírált szócikke: „[Tridentben] a XV. században pontosan megállapítható, hogy a vérvádat zsidóellenes prédikációk előzik meg, s a vád már ezekben a prédikációkban felbukkan... [1889 óta] látható, hogy a vádak időben és térben a boroszlói esetből gyűrűznek.”³ Beszédesen árulkodik erről a jelenségről egy 1535-ös kútmérgezési vád: bár a mérgezésnek semmi jele, de mivel a zsidók köztudomásúlag kutak szoktak mérgezni, és itt is vannak zsidók, ezért ténynek tekintik, hogy a kutak meg vannak mérgezve.⁴

A hagyományból „kilógó” motívumok, melyek mind a törvényszéki bizonyításban, mind a történeti forráskritikában súlyosabban eshetnének latba, inkább zavarokat okoznak. Így a bazini eset unikuma, hogy az áldozat vérét tollszárral, vagy

---

1 Strack, Hermann L.: Der Blutaberglaube in der Menschheit, Blutmorde und Blutritus. Zugleich eine Antwort auf die Herausforderung des „Osservatore Cattolico”. 4. neubearb. Aufl. München, 1892. (Schriften des Institutum Judaicum in Berlin, 14).

2 Treue, Wolfgang: Der Trienter Judenprozeß. Voraussetzungen – Abläufe – Auswirkungen (1475–1588). Hannover, 1996. (Forschungen zur Geschichte der Juden. Abhandlungen, 4).

3 Peuckert, Will-Erich: Art. „Ritualmord”. In: Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens. Bd. 7. Berlin/Leipzig, 1935/1936. 727–739., 728. c.

4 Csepregi Zoltán: Zsidómisszió, vérvád, hebraisztika. Ötven forrás a reformáció és a zsidóság kapcsolatának kérdéséhez. Bp., 2004. (a továbbiakban Csepregi, 2004.) 136. p. (nr. 16).

szalmaszállal szívták volna ki a tettesek, igen hamar összemósodik azzal a – következmények nélküli – brandenburgi vérváddal, melyben túsúrásokkal végeztek volna ki hét gyermeket. A valószínűleg a XVII. századra datálható tévedést mind az 1509 és 1529 évszámok hasonlósága, mind a magyarországi helynév ismeretlen volta elősegíthette.

Az az elképzelés, hogy a zsidók gyermekeknek vérért veszik, s azt kultikus célra használják, ugyan az ókori Egyiptomig visszavezethető,⁵ a keresztény Európában mégsem tekinthet vissza nagy múltra, mindössze a keresztes háborúkkal egyidős. Rendszeres kifejtésével a zsidóból lett ferences Alphonsus de Spina (†1496) polemikus művében találkozunk (*Fortalitiū fidei*), melynek már a XV. században sok kiadása jelent meg nyomtatásban, s az inkvizíció kézikönyvévé vált. *A hit erődjének* harmadik könyvében sorolja fel a szerző a zsidóknak a keresztények ellen elkövetett 17 kegyetlenségét, többek között az uzorát, a kutak megmérgezését, rituális gyermekgyilkosságokat, azt, hogy orvosként teszik el láb alól pácienseiket, s végül hogy naponta imádkoznak az egyház és a keresztény fejedelmek pusztulásáért.⁶ Itt adja elő Mt 27,24–25-re hivatkozva, hogy a zsidó férfiak Krisztus halála óta vérfolyásban szenvednek, melyet egy félreértés folytán keresztény vérral igyekeznek csillapítani, pedig ezt egyedül Krisztus vére, azaz a bűnbánat és megtérés gyógyítja. Ennek az állítólagos körülménynek Alphonsus számára az a gyakorlati jelentősége, hogy a keresztséget csak színleg felvevő zsidók (az inkvizíciónak oly nagy munkát okozó marranusok) a vérfolyás megfigyelésével könnyen leleplezhetők.⁷ Elsősorban a zsidók „17 kegyetlenségére” áll, hogy az ismert esetek egymással irodalmi függésben vannak, a kicsikart tanúvallomásoknak több közülük van korábbi perek jegyzőkönyveihez vagy a kihallgatók rendelkezésére álló szakirodalomhoz, mint az aktuális körülményekhez. Az Alphonsus által katalogizált motívumok a XX. századig nyomon követhetők, s csak ritkán vegyülnek velük új elemek (mint pl. a baziniak fent említett különös tollszára).

5 Vö. *Csepregi Zoltán*: „Ellenségei minden embernek” (1Thessz 2,15). A pogány antijudaizmus illetve antikrisztianizmus érvrendszerének továbbélése a keresztény antijudaizmusban. In: *Tanítványok*. Szerk.: Fabiny Tamás. Bp., 1996. 107–112. p.

6 1459 körül íródott, először 1471-ben látott napvilágot Strassburgban, a következő kiadást használok: *Fortaliciū fidei contra iudeos saracenos aliosque christianac fidei inimicos*. Anton Koberger: Nürnberg, 1494. GW 1578. OSzK Inc. 221. A mű elterjedtségét jelzi a hazánkban számon tartott számos példány! Liber III. Consideratio VII. De crudelitate iudcorum erga cristianos quarum sunt XVII. (s6b–t6a fol.).

7 *Septima crudelitas*: i. m. s8a fol. Forrásként Alphonsus közvetve (*Thomas de Cantimpré*: *Bonum universale de apibus xxx. fejezetét* idézve) hivatkozik a tévesen Augustinusnak tulajdonított „in cruce munere” kezdetű sermóra.

A kölni konvertita Johannes Pfefferkorn (1469–1523), akinek igen nagy hitele volt a konzervatív körökben, kétségbeesetten igyekezett cáfolni a zsidó férfiak vérvadásáról és a rituális célú gyermekgyilkosságokról való híreszteléseket: „Szájrol szájra terjed a keresztények között, hogy a zsidóknak nagy szükségük van keresztény vére gyógyszerként: ezért ölnek meg keresztény gyermekeket; ráadásul valami rút betegségben is szenvednek. Kedves keresztények, ne adjatok hitelt ezeknek a szóbeszédnek, mivel mind a Szentírás, mind a természeti törvény, mind a józan ész megcáfolja őket. Ebben az esetben ezért meg kell védenem, és föl kell mentenem a zsidókat egyetlen megjegyzéssel. Valószínűleg akadtak és talán ezután is lesznek zsidók, akik titokban keresztény gyermekeket gyilkolnak, ám nem a vére való rászorultságukból, hanem gyűlöletből, s a keresztények iránti bosszúvágyból. [...] Messze kerüljétek tehát ezt a nevetséges, hazug és (ha szembenéztek a valósággal) nekünk keresztényeknek nem kis szégyenünkre szolgáló szóbeszédet!”⁸

Az Alphonsus által rendszerezett ismeretek ennek ellenére a műveletlen körökön túl is evidenciává lettek, legalábbis így idézi őket Johann Eck (1486–1543) a témának szentelt monografikus könyvében.⁹ Alphonsuson kívül Eck felhasználja még Johannes Stamler polemikus művét,¹⁰ az 1510-es brandenburgi ostyagyalázási per és vérvád jegyzőkönyve alapján kiadott röpiratot,¹¹ mindezt vegyíti részben a patrisztikus tekintélyektől vett, részben pedig saját bibliamagyarázataival. Ezekkel a rágalmakkal egy reformatori teológus nézett szembe, akit nagy valószínűséggel Andreas Osianderrel¹² (1498–1552) azonosíthatunk.

-
- 8 Speculum adhortationis Judaice ad Christum. Colonic, [Martin von Werden,] 1507. Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16. Jahrhunderts. 1-22. Stuttgart, 1983–1995. (a továbbiakban VD 16.) P 2302. OSzK Inc. 1171(5). D1a–b fol.
- 9 Ains Juden büechlins verlegung: darin ain Christ / gantzer Christenhait zu schmach / will es geschehe den Juden unrecht in bezichtigung der Christen kinder mordt ... Hierin findst auch vil histori / was üfels und büeberey die Juden in allem teutschen land / und andern Königreichen gestift haben. Gedruckt zu Ingoldstat, durch Alexander Weissenhorn, 1541. VD 16. E 383. OSzK Ant. 3771(2). (a továbbiakban: Verlegung) J4a–K1b fol.
- 10 Dialogus de diversarum gentium sectis et mundi religionibus. Auguste, per Erhardum Oglin et Ieorgium Nadler, 1508. VD 16. S 8527. OSzK Ant. 545.
- 11 Vö. Josel von Rosheim emlékirata nr. 5: *Kracauer; Isidor* (ed.): Rabbi Joselmann de Rosheim. In: *Revue des études juives*, 16. (1888) 84–105. p. (a továbbiakban *Kracauer*, 1888.) 96. p. A kortárs röpirat szövegét (modern fordítással) közli *Oberman, Heiko A.*: *Wurzeln des Antisemitismus. Christenangst und Judenplage im Zeitalter von Humanismus und Reformation.* Berlin, 1981. 129–133, 197–200. p.
- 12 Hogy Osiander lehtett-e az alább idézendő szakvélemény szerzője, vö. *Hügler, Brigitte*: *Die Christen und die „Judenfrage“: am Beispiel der Schriften Osianders und Ecks zum Ritualmordvorwurf.* Diss. Frankfurt, 1991. Erlangen, 1992. (Erlanger Studien, 97). (a továbbiakban *Hügler*, 1992.) 28–38. p.

Ahogy korábban az 1510-es brandenburgi ostyagyalázásról, úgy a bazini gyermekgyilkosságról is egy jól informált, illusztrált röpiratból értesülhettek a kortársak.¹³ E szerint 1529. május 6-án, áldozócsütörtökön eltűnt Bazinból, a Pozsony megyei mezővárosból a kilenc éves Hänsel Meylinger. Holttestére 12-én bukkantak, s még aznap fogságba vetették a zsidó lakosokat. Másnap ejtették meg a halottszemlét a környező városok (Pozsony, Nagyszombat, Modor, Szenc) esküdtjeinek bevonásával. A gyanúsítottak kihallgatását – a pünkösdi ünnepek miatt – csak 18-án kedden kezdték meg, s 21-én pénteken már meg is égették az egész zsidó közösséget, mintegy 30 férfit, nőt és gyermeket. Josel von Rosheim (1478–1554) emlékirata¹⁴ tévesen ostyagyalázást említ, s az áldozatok számát 36-ra teszi. Hogy a Morva folyó menti Marchegg községből nála itt Morvaország lett, az a kiadó, Isidor Kracauer hibája, melynek több kutató, így Selma Stern és J. Friedrich Battenberg is áldozatul esik.¹⁵

Átmenetileg zárjuk ki forrásaink közül ezt az igen informatív, ám funkciójánál fogva tendenciózus röpiratot, s nézzük, hogyan rekonstruálhatók az események a nagyrészt a Magyar Zsidó Oklevéltár köteteiben közreadott missilisékből és iratokból. Már május 15-én levélben fordul Nádasy Tamás budai várnagy Nagyszombat városához, figyelmeztetve őket, nehogy a Bazinban kicsikart tanúvallomások alapján illetékességüket túllépve ítélkezni merészjeljenek ottani zsidók fölött. A vallatás ekkor ugyan még nem kezdődött meg, de Mendel (Jakab?) zsidóprefektus felhívta Nádasy figyelmét az ügy várható továbbgyűrűzésére.¹⁶ Ugyan-

13 Ain erschrockenlich geschicht und Mordt / so von den Juden: zu Pösing / ain Marckht / in Hungern gelegen: an ainem Neünjårigen Knåblin beganngen / wie sy das jåmerlich gemartert / geslagen / gestochen / geschnitten / und ermõrdt haben: Darumb dann bis in die Dreyssig juden / mann und weybs personen / umb ir mißhandlung / auf Freytag nach Pfingsten / den XXI. tag May des M.D. und XXIX. Jars / verprennt worden seind. VD 16. E 3831; kiadása: Monumenta Hungariae Judaica. Magyar-zsidó oklevéltár. Szerk.: Friss Ármin et alii. 1–18. Bp. 1903–1980. (a továbbiakban MHJ) 1, 404–411. p. (nr. 329). Magyar fordítása: *Ballagi Aladár*: Zsidó-égetés Magyarországon 1529-ben. In: Vasárnapi Újság, 29. (1882) 637–640. p. Ld. alább I.

14 Josel von Rosheim emlékirata nr. 13 (*Kracauer*, 1888. 90, 98. p.).

15 *Stern, Selma*: Josel von Rosheim, Befehlshaber der Judenschaft im Heiligen Römischen Reich Deutscher Nation. Stuttgart, 1959. Repr. München, 1973. (a továbbiakban *Stern*, 1959.) 73. p.; *Battenberg, J. Friedrich*: Art. 'Rosheim'. In: Theologische Realenzyklopädie 29, 424–427. p.; uő.: Das Europäische Zeitalter der Juden. Zur Entwicklung einer Minderheit in der nichtjüdischen Umwelt Europas. I. Von den Anfängen bis 1650. Darmstadt, 1990. (a továbbiakban *Battenberg*, 1990.) 186. p.; uő.: Josel von Rosheim, Befehlshaber der deutschen Judenheit, und die kaiserliche Gerichtsbarkeit. In: „Zur Erhaltung guter Ordnung.“ Festschrift Wolfgang Sellert. Köln/Weimar/Wien, 2000. 183–224, 193. p.

16 MHJ 10, 85. p. (nr. 47) = MHJ 1, 412. p. (nr. 331).

ezt a figyelmeztetést megismétli ugyancsak Budáról két nappal később Báthori István nádor is.¹⁷ A kihallgatások megkezdésének időpontját és a jelenlévő pozsonyi esküdtek nevét a röpirattól független, elfogulatlan források is megerősítik, nevezetesen az esküdtek útiköltség-elszámolásai Pozsony város számadáskönyvében.¹⁸

Az uralkodó csak a május 21-i kivégzés után, a magyar kamarai tanácsosok május 24-én Budáról keltezett leveléből értesült joghatóságának megsértéséről,¹⁹ ilyen eljárási tempó mellett képtelen volt ugyan eredménnyel beavatkozni az eseményekbe, ám a bazini grófok törvénykezésének jogszerűségét a bűnügy vagyoni jogi következményei miatt mindenképp sietett kétségbe vonni. Május 27-én Linzből egyszerre fordult a grófokhoz, Nádasdyhoz, a budai helytartótanácsához és Székesfehérvár városához (ez a helyi szál csak innen ismert) kifejezve a történetek miatti rosszallását s bejelentve a kamara igényét mind a kivégzett, mind az életben maradt zsidók vagyónára.²⁰ A magyar kamara be sem várva a király intézkedését június 5-én Sibrik Osvát személyében vizsgálóbíztost küldött a visszaélések helyszíneire.²¹

A bazini ügy szálai – az „eredményes” vallatásnak köszönhetően – Nagyszombat és Székesfehérvár után eléri Alsó-Ausztriát is. Ferdinánd június 2-án bízza meg Niclas von Salm helytartót, terelje jogszerű mederbe az ott elfogott zsidók kihallgatását és felelősségre vonását.²² A budai prefektuscsalád tagja, Mendel József június 10-én kelt levele szerint Linzben igyekszik interveniálni,²³ s ennek a közbenjárásnak a dokumentuma a zsidók küldötteinek keltezetlen kérvénye.²⁴ Az uralkodó erre június 16-án ismételten megparancsolja az alsó-ausztriai helytartóságnak, vonja magához a bazini vallomások alapján elfogott marcheggi Jakab ügyének vizsgálatát, minthogy „minden zsidó a mi kamarai birtokunk”, s mellékeli a megvádolt zsidónak felteendő kérdéseket is.²⁵ Természetesen pénzügyileg volt Ferdinánd király érdekelt abban, hogy a zsidók fölötti kizárólagos joghatóságát féltékenyen őrizze. Nem tudni bizonyosan, sikerült-e rátennie a kezét a bazini zsidók

---

17 MHJ 8, 163 p. (nr. 180) = MHJ I, 440 p. (nr. 357).

18 MHJ 8, 162. p. (nr. 179).

19 MHJ 8, 163–164. p. (nr. 181).

20 Ld. alább II-VI.

21 MHJ 8, 164. p. (nr. 182); MHJ 8, 165. p. (nr. 183) = Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából. Szerk.: Bunyitay Vince, Rapaics Raymund, Karácsonyi János. I. Bp., 1902. 465. p. (nr. 469). Vö. továbbá MHJ 8, 165–166. p. (nr. 184).

22 Ld. alább VII.

23 Ld. alább VIII.

24 Ld. alább IX. A Woltftól származó datálás (Bécs, 1529. június 12.) megalapozatlan. Kérdéses, hogy Josel von Rosheim játszott-e közvetlen szerepet ezen beadvány létrejöttében.

25 Ld. alább X-X/A.

vagyonára, vagy az a helybeli földesuraknál maradt. A dokumentumokból csupán annyi derül ki, hogy a magyarországi és alsó-ausztriai hatóságok erélyes fellépése Nagyszombatban és Marcheggben megakadályozta a további kivégzéseket és vagyonelkobzásokat. A bazini per koncepciójában kulcsszerepet játszó, korábban Pozsonyból elűzött, ekkor marcheggi Nassl / Nessl még évekkkel később is háborítatlanul vesz részt kölcsönügyletekben.²⁶

Gerson Wolf (1823–1892) állítólagos bécsi levéltári forrásokra hivatkozva olyan változatot terjesztett el a zsidó szakirodalomban, hogy a fiút elbújtatták, és az eljárásban nem is letek holttestre,²⁷ de ez bármilyen hatásos is, kétségkívül a képzelet szüleménye. Már az a körülmény is gyanút kelthet bennünk, hogy Wolf éppen ennek a perdöntő dokumentumnak a közlését tekintette feleslegesnek. A Wolfnál szereplő német személynevet (Esslein Ausch) hiába is keresnénk az áldozatok fennmaradt héber névsorában.²⁸ Példa nélkül való volna az is, hogy *corpus delicti* hiányában folytassanak le bűnvádi eljárást. A nagy port fölvert 1510-es brandenburgi vérvád, akárcsak a nagyszombati zsidók felelősségre vonása a bazini vallo-mások szerint általuk 1525-ben elkövetett rituális gyilkosságért, éppen azért zárult ítélet nélkül, mert nem volt bűnjellel bizonyítható, pusztán kínzással kicsikart val-lomásokon alapult.

E szenzációs felfedezés első magyar ismertetője, Acsády Ignác történészhez illő óvatossággal zárja cikkét: „Csakugyan megfelel-e ez az előadás az aktáknak, azt nem kutatom. Az akták megvannak, hozzájuk férhet bárki, a ki a dolog iránt ér-

26 MHJ 8, 169–172, 179. p. (nr. 189, 191, 201); MHJ 1, 421–422. p. (nr. 338).

27 *Wolf, G[erson]: Historische Skizzen aus Oesterreich-Ungarn.* Wien, 1883. (a továbbiakban *Wolf*, 1883.) 296–297. p. Ugyanígy a Magyar Zsidó Lexikon. Bp., 1929. 97. p.; *Stern*, 1959. 72. p.; *Encyclopaedia Judaica*. 13. Jerusalem, 1971. 352–353. p.; *Battenberg*, 1990. 185. p.; *Pelle János: Az utolsó vérvádak. Az etnikai gyűlölet és a politikai manipuláció kelet-európai történetéből.* Bp., 1995. 40. p. Kivételesen nem vették át ezt a verziót: *Simon Dubnow: Weltgeschichte des jüdischen Volkes. Von seinen Uranfängen bis zur Gegenwart.* Bd. VI. Die Geschichte des jüdischen Volkes in der Neuzeit. Das XVI. und die erste Hälfte des XVII. Jahrhunderts. Berlin, 1927. 263. p.; *Scheiber, Alexander [Sándor]: Juden und Christen in Ungarn bis 1526.* In: *Kirche und Synagoge. Handbuch zur Geschichte von Christen und Juden.* Darstellung mit Quellen. Szerk. Rengstorf, K.H. – Kortzfleisch, S. von. 2. Stuttgart, 1970. 559–568, 566. p. és *Gonda László: A zsidóság Magyarországon 1526–1945.* Bp., 1992. 24. p., bár az utóbbi könyvben a *Zeke Gyula* által összeállított kronológia már ismét Wolf ötletét követi (310. p.).

28 *Kaufmann, David: Die Märtyrer des Pösinger Autodafés von 1529.* In: *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums* (a továbbiakban *MGWJ*), 38. N.F. 2. (1894) 426–429. p.; *Scheiber Sándor: Héber kódexmaradványok magyarországi kötetláblákban.* A középkori magyar zsidóság könyvkultúrája. Bp., 1969. 55–56. p.; MHJ 18, 6–9. p.

deklődik.”²⁹ A Wolfot követő Selma Stern érezte az előadás ellentmondásait, s szükségét látta megjegyezni, hogy a „valós” tényállás (a bűncselekmény állítólagos hiánya) a kortársak előtt mindvégig rejtve maradt.³⁰ Brigitte Hägler megtalálta végül a Wolf által használt és hivatkozott aktát, de az a röpirattal összhangban valószínűnek tekinti a halálesetet.³¹ Az immár leleplezettek tekinthető történetírói hamisítást egyértelműen aktuális cél, az akkoriban az érdeklődés középpontjába került tiszzaeszlári vérvád cáfolatának szándéka motiválta, s nem is hiába, hisz a nyíregyházi törvényszék előtt elmondott híres védőbeszédében Eötvös Károly már fel is használta a Wolf blöffje által nyújtott segítséget.

Érdeemes kitérni Wolf közleményeinek kronológiájára, hogy napnál világosabb legyen a szándékos megtévesztés. Wolf 1860-ban kutatott az akkori pénzügyminisztérium levéltárában, s eredményeit azon frissiben meg is jelentette.³² Ugyan ez az első változat is hemzseg a félreolvasásoktól és önkényes kiegészítésektől, melyek még a Wolf teljesítményét elismerő kortársakat is (Alfred Francis Pribram,³³ Bernhard Wachstein³⁴) rendesen óvatos megnyilatkozásokra indították, amennyiben filológiai precizitása került szóba, ám Wolf egyelőre annyira nem rugaszkodik el a forrásoktól, hogy a gyermekgyilkosság megtörténtét megkérdőjelezn. Igaz, a nagy karrier előtt álló Esslein Ausch alakja már itt megszületik az „ettlich auff” szavak deformációjaként, de az eltűnt gyereket bújtató öregasszony figurájára még nincs szükség. Hasonló keretek között marad a forrásközlés 1876-os megismétlése is.³⁵

29 *Acsády Ignác*: A bazini vérvád. In: Szombati Újság, 1. (1882) 324. p.

30 *Stern*, 1959. 72. p.

31 *Hägler* 1992. 214. p. 26. jz.

32 *Wolf, Gerson*: Ein Bild aus dem Mittelalter. In: Jahrbuch für die israelitischen Cultus-Gemeinden in Ungarn und seinen ehemaligen Nebenländern. I. Arad, 1860/61. 263–273. p. (a továbbiakban *Wolf*, 1860.)

33 *Pribram, Alfred Francis*: Urkunden und Akten zur Geschichte der Juden in Wien. Erste Abteilung, allgemeiner Teil 1526–1847 (1849). I. Wien/Leipzig, 1918. (Quellen und Forschungen zur Geschichte der Juden in Deutsch-Österreich, 8/1). „Das bei Wolf, G, [...] abgedruckte Judenschutzmandat Ferdinand I. d. d. 1529 Mai 28, das in keinem Archive aufzufinden war, wurde, weil dessen Authentizität nicht zweifellos festgestellt werden konnte, hier nicht wiedergegeben.” (1. p.)

34 *Wachstein, Bernhard*: Bibliographie der Schriften Gerson Wolfs. In: Zeitschrift für Geschichte der Juden in der Tschechoslowakei, I. (1930/31) 17–36. p. „Seine archivalischen Mitteilungen sind wohl größtenteils durch die Urkundenwerke von Pribram [...] und Bondy-Dworsky [...], die auch sorgfältigere Texte bieten, vielfach überholt. [...] Hiczu kommt der Umstand, daß manche von ihm gesehene Urkunden jetzt nicht aufzufinden sind.” (17. p.)

35 *Wolf, Gerson*: Geschichte der Juden in Wien (1156–1876). Wien, 1876. Reprint: Wien, 1974. (a továbbiakban *Wolf*, 1876.)

A tiszaezlári eset 1882. május 23-24-én kapott először nyilvánosságot Ónody Géza és Istóczy Győző alsóházi felszólalásában, melyről május 25-én tudósítottak először a hazai és a külföldi lapok. Wolf pedig június első napjaiban tette közzé egyidejűleg több német nyelvű újságban (így az Augsburger Allgemeine Zeitung június 4-i számában is) fent ismertetett meghökkentő tézisét, melyet nyomban (s máig hatóan) felkapott a megvádolt zsidók ártatlanságát hirdető sajtó. Wolf 1883-ban megjelent tanulmánygyűjteményébe is természetesen ez utóbbi változat került bele.³⁶

Wolf koncepciója a liberális sajtó tiszaezlári stratégiájával összhangban a következő elemekből építkezik: 1. A vérvád középkori babona, melyből az azzal manipulálók közvetlen anyagi hasznot húznak. 2. Az állítólagos áldozatok utóbb többnyire sértetlenül előkerülnek. 3. A való tényállás előbb-utóbb fényre derül, s a hamis vádlók sem kerülhetik el büntetésüket. 4. Az ártatlanok leghívebb védelmezője maga az igazságos uralkodó. Bármilyen anakronisztikusan alkalmazható is ez a XVI. századra, tartalmaz részigazságokat. A Wolf által kiadott levelek (összhangban Andreas Osiander alább ismertetendő véleményével) mindenképpen bizonyítják a per gazdasági indítékait (a hitelezők eltüntetése, vagyonuk elkobzása).³⁷ Ferdinánd személyes érdekelttségét és utasításait viszont, melyeket Salm grófnak küldött a vizsgálat folytatásával kapcsolatban, már fentebb érintettem. A legcsekélyebb kétely sem merült fel benne a Bazinban kínvallatással kicsikart tanúvallomások megbízhatóságával kapcsolatban: a zsidók által elkövetett rituális gyermekgyilkosságot kész ténynek tekintette (X/A).

Amilyen tisztán elválasztható egymástól Wolf elbeszélésében a megalapozott állítás és a képzelgés, a tévedés és a tudatos megtévesztés ott, ahol fellelhető az általa használt levéltári anyag, annyira rejtélyes a bécsi történésznek egy további idevágó forrásközlése, melyről elvbarátai sem tudták mire vélni, hamisítvány-e, s ha igen, mely részében. Ferdinánd 1529. május 28-i oltalomleveléről van szó,³⁸ mely olyan szépen alátámasztja Wolf elképzeléseit, hogy ha nem volna, ki kellene találni, vagy ha csak a keltezése lenne más, át kellene datálni... Ez az irat tartalmát tekintve a levegőben lóg, se utódja, se boldog őse, s mégis akkor adta volna ki az uralkodó, mikor az első hírt kapta a bazini máglyáról. Míg azonban a többi kiadott dokumentum esetében egyszerű összeolvasás fényt deríthet az átugrott bekezdésekre, hibásan feloldott rövidítésekre, önkényesen hozzátoldott keltezésekre, a kérdéses privilégiumot egyelőre nincs mivel egybevetni.

36 *Wolf*, 1883. 295–299. p.

37 Utánközlés: MHJ 1, 413–416. p. (nr. 333). = IX.

38 *Wolf*, 1876. 252–254. p.; MHJ 1, 402–404. p. (nr. 328). Vö. Pribram idézett (33. jz.) véleményét.

Osiandernek a nem sokkal az események után papírra vetett szakvéleménye³⁹ 20 pontban bizonyítja a vérvádak megalapozatlanságát (elsősorban az Ószövetség rituális előírásából, de utalva az ilyen vádakat tiltó pápai és császári rendeletekre is). IV. Ince pápa, majd őt követve X. Gergely, továbbá II. Frigyes császár, végül pedig III. Frigyes – a regensburgi vérvád kapcsán – tiltotta meg a gyermekgyilkosságokkal való hamis vádaskodást.⁴⁰ A nürnbergi reformátor ezt követően a röpirat alapján további 12 pontban mutatja ki a bazini eljárás gyengeségeit, végül 7 lehetőséget fogalmaz meg a valódi tettes személyének a kiderítésére. Esmefuttatását szigorúan magánvéleménynek tekinti, s a számunkra ismeretlen címzettet felszólítja annak bizalmas kezelésére.

Osiander szakvéleménye világosan elkülöníti az Izráel-kérdés jogi és teológiai kezelését: „Ezen okok és körülmények készítették engem, [...] még mielőtt eljutott volna hozzám ez az új hír a baziniakról, hogy szemernyit se higgyek ennek a rágalomnak és gyanakvásnak, hanem mindig szilárdan és rendíthetetlenül meg legyek győződve, hogy ebben az esetben a zsidókkal történik jogtalanság, jóllehet más bűneikkel valószínűleg kiérdemelték, hogy Isten ilyen szerencsétlenséget küld rájuk. Ennek megítélése azonban egyedül Istenre tartozik, bízunk mi is őrá.” – summázza gondolatmenetét.⁴¹

Osiander irata egy másik vérvád kapcsán látott nyomdafestéket, s lett közismert. 1540 tavaszán egy gyermek holttestére bukkannak a weissenburgi erdőben. Moritz von Hutten püspök Eichstättbe viteti a tetemet és megidézi a környék zsidóit, de az istenítélet nem hozza a kívánt eredményt.⁴² Ekkor jelennek meg ketten, s ártatlanságuk igazolásául átadnak egy iratot, a fent ismertetett szakvéleményt. A valószínűleg nürnbergi nyomtatvány kiadójának személyét nem ismerjük. A könyvet a püspök Johann Ecknek adja át, aki részletes bírálatot ír róla. Ecknek semmi bizonyítéka nincs Osiander szerzőségére, csak abban biztos, hogy a művet egy lu-

39 Vajon igaz és hihető-e, hogy a zsidók a keresztények gyermekeit titkon megölik és vérükkel élnek. Fordítása: *Csepregi*, 2004. 98–117. p. (nr. 7).

40 Vö. *Zeitschrift für die Geschichte der deutschen Juden* 1. (1886) 142–143. p.; *Stern*, Moritz: *Die Päpstlichen Bullen über die Blutbeschuldigung*. 2. Aufl. München, 1900. 10–21. p.; *Kirche und Synagoge. Handbuch zur Geschichte von Christen und Juden. Darstellung mit Quellen*. Szerk. Rengstorf, K. H. – Kortzfleisch, S. von. 1. Stuttgart, 1968. 265–267. p. (nr. 54–56); *Battenberg*, 1990. 101–109. p.

41 *Csepregi*, 2004. 110. p. (nr. 7).

42 Vö. Jösel von Rosheim emlékiratai nr. 24 (*Kracauer*, 1888. 93, 100. p.).

theránus írta.⁴³ Eck talán nem annyira a téma miatt csapott le a „zsidókönyvre”, hanem inkább az alkalmon kapott, hogy régi ellenfelét, az evangélikus Osiandert kompromittálja mint *Judenvater*-t és zsidó pénzzel megvesztegetett prókátort.⁴⁴

Ha már szóba került, milyen nagy szerepet játszott a bazini eset Osiander és Eck teológiai összetűzésében, nem mehetünk el amellett a hatástörténeti érdekesség mellett sem, hogy a történetből mint kuriózumból előbb a tipikusan német evangélikus csodakatalógusok (mint Jobus Finceliusé⁴⁵) táplálkoztak, majd Andreas Hondorff⁴⁶ és Zacharias Bachmann⁴⁷ exemplumgyűjteményei kínálták prédikációk számára illusztrációul hol az első, hol az ötödik parancsolathoz, végül – a horrirodalomban tett kitérő után⁴⁸ – révbe ért az újkori antiszemita szerzők ösforrásánál, Johann Andreas Eisenmenger kézikönyvéénél.⁴⁹ A hagyomány katolikus szála nem annyira a zsidókra, mint feltételezet áldozatokra, Hans Meylingerre koncentrált, akinek a többi sorstársához hasonlóan helyet biztosít a szentek galériájában.⁵⁰ Ez az elágazódás aztán gondoskodott róla, hogy Bazin minden későbbi, a zsidók gonosztetteit regisztráló dilettáns összeállításba legalább duplán kerüljön bele: a nácik számára is majdan szellemi muníciót szállító Theodor Fritschnek az

43 Vö. Eck: Verlegung D4a: „Jó, legyen Hosander vagy egy másik lutheránus tévтанító.” *Johann Agricola* és *Andreas Musculus* sem támasztják alá 1552-ben semmivel, hogy az általuk diffamálni kívánt Osiandert tekintik a kérdéses irat szerzőjének: Grüntliche Anzeigung was die Theologen des Churfürstenthumbs der Marck zu Brandenburgk von der christlichen Evangelischen Lehr halten / lerhen unnd bekennen. Auch warinne Andreas Osiander wider solche Lehr unrecht lerhet welchs auch in diesem Buch aus Heiliger schriftt / nottürfftiglich gestrafft / und widerleget wird. Franckfortd an der Oder, Eichhorn, 1552. VD 16. M 7154. OSzK Ant. 2487. O3b fol.: „Hasonlóan röpiratában is, melyben igen mentegeti a zsidókat, hogy ezek misztériumaikhoz és titkos dolgaikhoz semmi keresztény vért nem igényelnek.” Vö. Csepregi, 2004. 168–169. p. (nr. 34).

44 Verlegung B3a: „ungelerter wäscher”, D3b: „unselig mitt gelt erkaufftder judenfürsprech”, E1a: „juden vertädinger”, R1b: „find ich dich da du judenvater”.

45 *Fincelius, Jobus*: Wunderzeichen. Wahrhaftige Beschreibung und gründlich verzeichnus schrecklicher Wunderzeichen und geschichten, die von dem Jar an M.D.XVII. bis auff jetziges Jar M.D.LVI. geschehen und ergangen sind nach der Jarzal. 3 Teile. Frankfurt/Main, 1566–67. VD 16. F 1108–1110. II. D7r–E1v fol.

46 *Hondorff, Andreas*: Promptuarium exemplorum. Leipzig, 1568. VD 16. H 4729; uő: *Theatrum historicum*. Frankfurt/Main, 1575. VD 16. H 4747. 75. fol.

47 [*Bachmann*] *Rivander; Zacharias*: Der Ander Theil Promptuarii Exemplorum. Frankfurt/Main, 1581. VD 16. B 44. fol 248v–249r.

48 *Ziegler, Heinrich Anselm von*: Täglicher Schauplatz. Frankfurt, 1695. 588. p.

49 *Eisenmenger, Johann Andreas*: Entdecktes Judenthum. H. n., „1700.” [Frankfurt/Main, 1711]. 222–223. p.

50 *Bolland, Johannes*: Acta sanctorum. Paris–Bruxelles, 1863–1931. II. Apr. 835–836. p.

átlagnál pedánsabb felsorolásában pl. egyszer mint „1509. Pösing”, másszor meg „1520. Biring” kerül elő.⁵¹

A XIX. század filoszemita versus antiszemita sajtóvitáiban sokszor az egyik oldal látta el akaratlanul ellenfeleit érvekkel. Még Tiszaeszlár előtt Némethy Ferenc azzal a szándékkal tette közzé a bazini röpirat **(I)** Nagyszombaton őrzött kéziratának *(T)* német szövegét, hogy a *Preßburger Zeitung* olvasóit meggyőzze a vérvád megalapozatlanságáról.⁵² Másfél évvel később Ballagi Aladár hasonlóan nemes, ám a tiszaezlári hecckampányban eleve elhibázottnak, sőt károsnak bizonyuló felbuzdulásból készítette el ugyanezen szöveg nyomtatott változatának *(A)* magyar fordítását a Vasárnapi Újság széles közönsége számára, s mi történik: egy évre rá Ónody Géza az egyik szöveget máig olvasott sikerkönyve magyar,⁵³ a másikat német⁵⁴ változatához használja fel. Ónody neves és névtelen munkatársainak Némethy és Ballagi előmunkálatai nélkül filológiailag nem lett volna megközelíthető, így narratívájukba nem lett volna beépíthető a bazini történet mint Tiszaeszlár előzménye.

A nagyközönséget tájékoztató röpirat hiányában lényegesen kevesebbet tudni a XVI. század másik jelentős hazai vérvádjáról, a nagyszombatról, így ez az utókorra sem gyakorolhatott jelentős hatást, leszámítva azt, hogy a zsidókat „örökre”, azaz majd három évszázadra kiűzték Nagyszombat városából. A nagyszombati városi levéltár *Judaica c.* aktája, ill. az ez alapján kiadott dokumentumok segítségével ismerhetjük meg az eseményeket. Az ügy háttérében nem annyira az egy emberöltővel korábbi, Bonfini által is megörökített vallomásokot találjuk, mint inkább a zsidók kiűzésének 1526-os soproni és pozsonyi mintáját, valamint azt, hogy mind a bazini vádlottak, mind a Galgócon 1538-ban kivégzett, állítólagos gyermekgyilkos Jakab a nagyszombati zsidókra is terhelő vallomást tettek. Mivel a nagyszombati zsidóknak a bazini jegyzőkönyvben szereplő 1525-ös büntetéhez hasonlóan az állítólag 1536-ban elkövetett rituális gyilkosság sem volt bűnjellel bizonyítható, a pusztán kínzással kicsikart vallomás alapján nem született ítélet. Amikor a bazini recept nem vált be, a város az uralkodóhoz fordult, hogy más szabad királyi váro-

51 [Fritsch, Theodor:] Die Juden und das Christenblut. Geschichtliche Beiträge zur Frage des jüdischen Blutrituals. Leipzig, 1892. 13–14. p.

52 Némethy, Franz: Verbrennung von 30 Juden in Bösing. In: *Preßburger Zeitung*, 117. (1881) 57. sz. 1–3. p. (február 27.); = *Die Neuzeit*, 28. (1888) 190–191, 210–211, 219–220, 363–365. p.

53 Ónody Géza: Tisza-Eszlár a multban és jelenben. A zsidókról általában. – Zsidó mysteriumok. – Rituális gyilkosságok és véráldozatok. – A tiszaezlári eset. Bp., 1883.

54 Ónody, Géza von: Tisza-Eszlár, in der Vergangenheit und Gegenwart. Ueber die Juden im Allgemeinen. Jüdische Glaubens-Mysterien. Rituelle Mordthaten und Blutopfer. Der Tisza-Eszlärer Fall. Autorisierte Übersetzung aus dem Ungarischen von Georg von Marczianyi. Bp., 1883.

sokhoz hasonlóan szabadítsa meg őket is a zsidó lakosoktól. Ferdinánd a Sopronban és Pozsonyban bevált feltételekkel (a zsidók adójának átvállalása) járul hozzá kiűzésükhöz.⁵⁵

A magyarországi eseteknek a szomszédos cseh királyságban, Sziléziában is akad párhuzama. 1535-ben Brandenburgi György jägerndorfí hercegségében (ma Krnov, Csehország) volt a bazinihoz hasonló vádaskodás, de a zsidó vádlott itt nem egy gyermek megölését ismerte be a kínpadon, hanem hogy a tartomány összes asszonyának életére tört.⁵⁶ A történet abban is hasonlít a brandenburgihoz és a bazinihoz, hogy a tartomány összes zsidó lakosát elfogták mint cinkost, s a „tettes” megégetése után az ő sorsukról kellett dönten. A pernek ugyanis olyan varázslás a tárgya, melybe állítólag minden sziléziai zsidó férfi be van avatva, s a máglyahalálra ítélt fővádlott vallomásában explicite megfogalmazódik a zsidók közveszélyes gonoszsága: „...továbbá figyelmeztetett, hogy minden zsidó gazfickó és csirkefogó, akikben nem lehet megbízni, és ha egyiküknek egy kereszténnyel akad dolga, legyen az vásárlás, eladás, pénz vagy bármi, mindenféle huncutsággal becsapják a keresztényeket, ráadásul naponta imádkoznak a keresztények ellen.”⁵⁷

A vádlottak érdekében többen is közbenjártak, s I. Zsigmond lengyel király egy ismeretlen kancellistájának érvelése igen emlékeztet az Osiander-féle álláspontra: „Szokásba jött ugyanis, hogy a keresztények gyűlöletének kitett zsidókat ártatlanul vádolják és kegyetlenül bánnak velük, éppen úgy, ahogy a történetírók tanúsága szerint a pogányok jártak el régen a keresztényekkel szemben. Mert akkor a keresztények nyakába varrták a gyermekgyilkosságokat, majd ugyanúgy hurcolták őket a vesztőhelyre, mint most a zsidókat.”⁵⁸ Sziléziában a kiélezett gazdasági versengés is befolyásolta a zsidókhöz való viszonyulást.⁵⁹ A jägerndorfí eljárással kapcsolatban Jacob von Salza boroszlói püspök igyekezett a leginkább a zsidók Sziléziából való kitiltását elérni.⁶⁰ A bűncselekmény valódiságában különben nem kételkedő György

55 MHJ 1, 432–441. p. (nr. 351–358); MHJ 5, 180–182. p. (nr. 366); MHJ 8, 194–205. p. (nr. 218–229).

56 Joscl von Rosheim emlékirataiban (nr. 18. *Kracauer*; 1888. 91, 99. p.) tévedésből vérvádról ír. *Csepregi*, 2004. 121–127, 126 p. (nr. 12).

57 Uo. 135. p. (nr. 15).

59 Ld. Jägerndorf városa György örgrófnak. 1534. március 12. Staatsarchiv Nürnberg, Brandenburger Litalien (= StAN BL) 1244:3. fol.; Leobschütz városa György örgrófnak. 1535. október 20. (*Csepregi*, 2004. 136. p. nr. 16) és 1537. november 2. StAN BL 1244:8–9, 29. fol.; az oppolni hercegség városai György örgrófnak. 1538. április 2. StAN BL 1244:32–37. fol.

60 *Pollak, Max*: Daten zur Einwanderung ungarischer und polnischer Juden nach Schlesien. In: MGWJ, 39. (1895) 559–562. p.

örgróf azonban ansbachi tanácsosaira hallgatva óvadék ellenében szabadon bocsátotta a fogoly zsidókat, s visszahelyezte őket korábbi jogaikba,⁶¹ holott korábban még teljes kiűzésüket latolgatta.⁶² A jägerndorfi zsidók kiűzésére végül csak az örgróf halálának évében, 1543-ban egy újabb vérváddal kapcsolatban került sor.⁶³

III. Pál pápa 1540. május 12-i bullájában hívta fel a magyar, cseh és lengyel püspököket az ilyen rágalmak elleni fellépésre: „Valóban visszatetszéssel értesültünk az ama vidékeken tartózkodó összes zsidók panaszából, hogy mintegy néhány év óta bizonyos városi urak, egynémely közönség és más hatalmasok, kik azon vidékeken laknak, féltékenykedő és – mint mondják – halálos ellenségei a zsidóknak; gyűlöletből és irigységtől, vagy ami valószínűbbnek látszik, kapzsiságtól elvakítva, hogy a zsidók vagyonát valamely tetszetős ürügy alatt megkaparinthassák, hamissággal rájuk fogják, hogy kis gyermekeket megölnék, azok vérért megisszák, és hogy még más különböző és több efféle szörnyű, főképp nevezett vallásunk ellen irányuló büntetett követnek el; ekkép törekvésük, hogy az együgyű keresztények indulatát felizgassák ellenük, minek az a következménye, hogy gyakorta nemcsak vagyonuktól, hanem még életüktől is jogtalanul megfosztják őket.”⁶⁴ A breve fogalmazványából kitűnik, hogy a pápát az 1536-os nagyszombati („in oppido de tirna”), az 1535-ös leobschützi („in oppido de libsiz”) és a csehországi budweisi („in oppido budiuiz”) vérvádak indították annak kiadására.⁶⁵ A birodalomban pedig V. Károly császár erősíti meg III. Frigyes rendeletét (Speyer, 1544. április 3.): „hogy ezután senki, bármilyen rendű volna is, zsidókat ne vessen ezért fogságba, ne kínozzon vagy vallasson, ne végezzen ki elégséges bizonyíték vagy hitelt érdemlő tanúk vallomása vagy tettenérés hiányában, hanem ha ilyen panasz vagy feljelentés érkezne, azt előbb a római császárhoz mint a birodalomban élő zsidóság legfőbb bírójához juttassa el, és tőle várjon intézkedést.”⁶⁶ De még Bél Mátyás is hitelesnek tekinti a nagyszombati (1493) és bazini

61 Uo. 137–138. p. (nr. 17).

62 Vö. StAN BL 1244:12–16. fol. (György el nem küldött levele Hans Jordannak 1535. november 22.).

63 *Troska, Ferdinand*: Geschichte der Stadt Leobschütz. Leobschütz, 1892. 65. p.

64 *Bondy, Gottlieb*: Zur Geschichte der Juden in Böhmen, Mähren und Schlesien von 906 bis 1620. I. 906–1576. Prag, 1906. 327–329. p. (nr. 453); fordítás: *Büchler Sándor*: A szentszék és a magyar zsidók a XVI. században. In: Emlékkönyv Bloch Mózes tiszteletére. Bp., 1905. 171–179. p. (a továbbiakban *Büchler*, 1905.) 178–179. p.

65 *Büchler* 1905. 176. p. Kérdés, hogy az 1506-os budweisi vérvádról vagy annak egy újabb kiadásáról lehetett-e szó.

66 *Bresslau, Harry*: Aus Strassburger Judenakten. Zur Geschichte Josels von Rosheim. In: Zeitschrift für die Geschichte der Juden in Deutschland, 5. (1892) 307–334, 325. p.; *Feilchenfeld, Ludwig*: Rabbi Josel von Rosheim. Ein Beitrag zur Geschichte der Juden in Deutschland im Reformationszeitalter. Strassburg, 1898. 58kk. p.

(1529) tanúvallomásokat, bár ezeket cáfoló szerzőket is idéz.⁶⁷ Magyarországon az 1790:38. tc. országgyűlési vitájában végül Osianderéhez hasonló érvelés alapján lépnek fel a zsidók elűzése ellen.⁶⁸

A bazini vérvád vázlatos historiográfiája 1903-ig (a MHJ megjelenéséig)

I. bécsi kézirat (*W*)

Wolf 1860, 1882, 1883

Acsády 1882, Friedländer 1883,⁶⁹ Strack 1892, Kurrein 1900,⁷⁰

Frank 1901⁷¹

II. nagyszombati kézirat (*T*)

Némethy 1881, 1888

Ónody 1883b

Friedländer 1883, Frank 1901

Desportes 1889⁷²

III. bécsi nyomtatvány (*A*)

1. Osiander [1529–1540]

Bolland: *Acta Sanctorum*

Pawlikowski 1866,⁷³ Fritsch 1892, Fern 1892⁷⁴

2. Pawlikowski 1866

Fritsch 1892

3. Ballagi 1882

Acsády 1882

Ónody 1883a

4. Stern 1893⁷⁵

---

67 Notitia Hungaricae novae historico geographica. II. Vienna, 1736. 21–24, 120. p.

68 Büchler Sándor: De Iudaeis. In: IMIT Évkönyv, (1900) 286–304. p.

69 Friedländer, Marcus Hirsch: Zur Geschichte der Blutbeschuldigungen gegen die Juden im Mittelalter und in der Neuzeit (1171–1883). Nach den Quellen dargestellt. 3. Aufl. Brünn, 1883.

70 Kurrein, Adolph: Brauchen die Juden Christenblut? Nach Religion, Geschichte und christlichen Zeugnissen beantwortet. Prag, 1900.

71 Frank, Friedrich: Der Ritualmord vor den Gerichtshöfen der Wahrheit und der Gerechtigkeit. 2. Aufl. Regensburg, 1901. Nachträge. Regensburg, 1902.

72 Desportes, Henri: Le mystère du sang chez les juifs de tout les temps. Paris, 1889.

73 Pawlikowski-Cholewa, Konstantin Ritter de: Der Talmud in der Theorie und in der Praxis. Eine literar-historische Zusammenstellung. Regensburg, 1866.

74 Fern, Athanasius: Die jüdische Moral und das Blut-Mysterium. Leipzig, 1893.

5. Grünhut 1902⁷⁶

IV. utánnomás (*E*)

1. Fincelius 1566

Hondorff 1568, 1575

Bachmann 1581

Ziegler 1695

Eisenmenger 1700

Bél 1736, Pawlikowski 1866, Desportes 1889, Fritsch 1892

2. Zunz 1855⁷⁷

Kaufmann 1894

3. Stern 1893

Dokumentumok

*Előjáró megjegyzések*⁷⁸

Az íráskép sajátosságaira az átírás nincs tekintettel: a kerek és a hosszú s között pl. nem tesz különbséget. Az u és v, valamint i és j betűket általában hangértékük szerint alkalmazom, a latinban azonban az i használatát egységesítem. Az eredetihez híven őrzöm meg viszont a ß, w és y betűk használatát. A ligatúrákat és összevonásokat feloldom, a triviális rövidítéseket ellenben megtartom. Az egybe- és különírásnál az eredeti írásmódot őrzöm meg. A két nyomtatvány címleírásától eltekintve a központozást normalizálom, és a nagybetűk használatát egységesítem. A nagybetűs írást így csak a tulajdonnévként használt szavakban, ill. mondat elején tartom meg, azaz a német köznevek is kisbetűvel szerepelnek. A fölélirt e-t a németben két ponttal adom vissza (Umlaut: ö ü ä). A pusztán helyesírási változatokat a kritikai apparátus általában nem jelzi.

75 *Stern, Moritz*: Andreas Osianders Schrift über die Blutbeschuldigung. Wiederaufgefunden und im Neudruck herausgegeben. Kiel, 1893. Reprint: Berlin, 1903.

76 *Grünhut, L.* In: Zeitschrift für Hebräische Bibliographic, 6. (1902) 94–95. p.

77 *Zunz, Leopold*: Die synagogale Poesie des Mittelalters 1. Berlin, 1855. 2. Aufl. 1920. Reprint: Hildesheim, 1967.

78 Vö. *Müller, Gerhard* (ed.): Empfehlung zur Edition frühneuzeitlicher Texte der „Arbeitsgemeinschaft außeruniversitärer historischer Forschungseinrichtungen“. In: Archiv für Reformationsgeschichte, 72. (1981) 299–315. p.

Rövidítések

add.	addidit, addiderunt
om.	omisit, omiserunt
praem.	praemisit, praemiserunt
tr.	transposuit, transposuerunt
[!]	nyilvánvaló elírás
[?]	bizonytalan olvasat
[...]	olvashatatlan részlet, lacuna
< >	kihúzott részlet
[ ]	kiadói jelzés, hipotetikus kiegészítés
EFG	Eure Fürstliche Gnade
EKM	Eure Königliche Majestät
MGH	Mein Gnädiger Herr
<i>Wolf</i> , 1860.	Wolf, Gerson: Ein Bild aus dem Mittelalter. Jahrbuch für die israelitischen Cultus-Gemeinden in Ungarn und seinen ehemaligen Nebenländern. 1. Arad 1860/61. 263–273. p.
<i>Wolf</i> , 1876.	Wolf, Gerson: Geschichte der Juden in Wien (1156–1876). Wien 1876. Reprint: Wien 1974.

A már ismert szövegek újraközlésének kérdéséhez

Az I. dokumentum esetében nem az 1903-as forrásközlés hiányosságai, hanem az a körülmény indokolja az újbóli megjelentetést, hogy a két kéziratos változat szövege terjedelmesebb, néhány részletnél pontosabb, dikciója természetesebb, s még nem viseli magán a korábbi kiadásban alapul vett röpirat tudatos megszerkesztésének nyomait.

A IX-X/A dokumentumok újraközlése viszont nem új szövegváltozatok figyelembevételén alapul, hanem azon a sajnálatos körülményen, hogy Gerson Wolf kiadásai értelemzavaró kihagyásokat, téves olvasatokat és ötletszerű kiegészítéseket tartalmaznak, amivel Wolfkortársai ugyan tisztában voltak, viszont a Friss Ármin általi újrányomás (néhány nyilvánvaló hiba kijavítása mellett) ismét rangot és tudományos tekintélyt adott ezeknek az enyhén szólva megbízhatatlan forrásközléseknek.

I.

A bazini grófok röpirata a zsidók vallomásával

T 1529. Inquisitio contra Iudaeos Bazinienses et Tyrnaviens. Sub Francisco et Volffgango comitibus de Bazin et Sz. György certi inquilini Gregorii Mailingers filiolus Ioannes in 9. aetatis suae anno per Bazinien. Iudaeos allectus in celario atrocissime martyrisatus, percussus, cultris transfossus, manibus et pedibus praescissis venulis, capite securi conquassato, virgulare virili et testiculis abscissis, multisque vulneribus confossus, atrocissime interfectus et extra civitatem denso dumeto iniectus est, tandem per certam vetulam inventus domui parentum relatus per dominium et magistratus inspectus est, ex post convocatis per duos senatores Posenio, Tyrnavia, Modra et Szenczio confesso crimine per Iudaeos omnes ad 30 vivi combusti sunt usque ad 8 vel 9 annorum iuvenes, qui baptizati sunt et educati per Christianos. Item fassi sunt, quod Tyrnavia ante 4 annos Iudaei unum Christianum pariformiter martyrisatum et interfectum in fimo evexerint extra civitatem. N. I.

Registr[and]um asserv[and]um

Item wyr haben geben an daß ober thor zu [?] ladn

Státny okresny archív Trnava, Judaica (1529–1752)

Magyar Országos Levéltár, X 4512, Mf. C 356:106–117 filmkocka: Másolat: [1529]

sorrend: [1–17]

W Urgicht der juden von Posing

Hofkammerarchiv Wien, NÖ, HA, J 15:7–12. Másolat: [1529]

sorrend: [1–17]

A Ain erschrockenlich geschicht und Mordt, so von den Juden zu Pösing, ain Marckht in Hungern gelegen: an ainem Neünjârigen Knâblin beganngen, wie sy das jâmerlich gemarttert, geslagen, gestochen, geschnitten, und ermôrdt haben: Darumb dann bis in die Dreyssig juden, mann und weybs personen, umb ir mißhandlung, auf Freytag nach Pffingsten, den XXI. tag May, des M. D. und XXIX. Jars, verprennt worden seind. [*Wien: Johann Singriener, 1529*] 4°

A4–B2 [6] + két fametszet

VD 16. E 3831

Országos Széchényi Könyvtár, Röpl. nr. 95

Budapesti Egyetemi Könyvtár, Ga 14050

Österreichische Nationalbibliothek, 40.O.35

Bibliothek Wiesinger, A 34500

Cf. MHJ 1. (1903) 404–411. p.

sorrend: [1, 17, 2–14]

E Ein erschrockenlich geschicht und Mordt, 80 von den Juden zu Pösing (ain Marckt in Hungarn gelegen) an einem Neunjährigen Knäblein begangen, wie sie das jämerlich gemarttert, geschlagen, gestochen, geschnitten, und ermordt haben: Darumb dann biß in die dreissigk Juden, Mann vnd Weibs personen, umb yhr mißhandlung, auff Freitag nach Pffingsten, den. XXI. tag May, des. M. D. vnd. XXIX. jars, verprennt worden seind. [H. n., 1529–1559?] 4° A4 [4] + egy fametszet

Staatsbibliothek zu Berlin Preußischer Kulturbesitz, 4° De 2750

Sächsische Landesbibliothek Dresden, Hist. Hung. 610(28)

Universitätsbibliothek München, 4° Jus 4937(8)

Facsimile: Stock, Richard Wilhelm: *Die Judenfrage durch fünf Jahrhunderte.* Nürnberg, 1939. 125–132. p.

sorrend: [1, 17, 2–14]

F Monumenta Hungariae Judaica. Magyar-zsidó oklevéltár. I. 1092–1539. Szerk.: Friss Ármin. Bp., 1903. 404–411. p. (nr. 329).

sorrend: [1, 17, 2–14]

N Némethy, Franz: Verbrennung von 30 Juden in Bösing. In: Preßburger Zeitung, 117. (1881) 57. sz. 1–3. p. (február 27.); = Die Neuzeit, 28. (1888) 190–191, 210–211, 219–220, 363–365. p.

sorrend: [1–17]

T és W őrizte meg a szöveg eredeti szerkezetét és legteljesebb változatát, igaz, hogy épp a megbízhatóbb T-ből egy lap, azaz két oldal sajnos hiányzik (N, azaz Némethy Ferenc 19. századi közlése T szövegét még hiánytalanul vehette figyelembe, jóllehet néhány részletet csak összefoglalóan ismertet!). Erre a hiányra kiadói jelzés hívja fel a figyelmet. Noha a főszövegben T-t vettem alapul, a fent jelzett szakaszban W-t voltam kénytelen követni (csupán itt jelezve az apparátusban a T változatát megőrző N érdemi eltéréseit). E nem más, mint A-nak egy helyesírását tekintve kisebb későbbi, s nyelvjárásilag-földrajzilag valamivel északabbi utányomása. F néhány kisebb hibával A szövegét igyekszik nyújtani.

[1] Item⁷⁹ am tag Gotz auffurt⁸⁰ im tausent funfhundert und neunundzwanzigistn jar ist zu Pösing, ain markht in Hungern, so den wolgebornen, grosmächtigen⁸¹ hernn hern Frantz und Wolffgang⁸² gebruedern⁸³ graffen zu Sant Georgen⁸⁴ und Pösing etc. zugehörig⁸⁵, ain knäbl mit namen Hainsel⁸⁶ in dem neuntn jar seines alters verlorn wordn, welliches Gregor Mayllingers⁸⁷ aines mitwoner daselbst khint gewesen, so⁸⁸ aber durch vleissig suechen der burger unnd inwoner daselbst das khnäbl⁸⁹ unter den judnn, so do wonhafft⁹⁰ gewest⁹¹, gesuecht, auch sunst an alln⁹² andern⁹³ orttn und endn nach gefragt⁹⁴, auff etlich tag verlorn blibn. Welchs khnäbl⁹⁵ widerumb an mitboch⁹⁶ nach Gotz auffurts tag⁹⁷ zwischen sybn unnd acht ur⁹⁸ vor mittag ausserhalb bestimbts markts in ainer dikhen torn hekhen mit gebundenn heintln in ainen pfaittl⁹⁹ auff seinen angesicht ligunt durch götlich schikhung ain alts weyb an ungefär¹⁰⁰ gefunden hat¹⁰¹, welches sy den gericht und märck menig daßelbst fürbracht unnd angezaigt. Darauff solichs khindt gen Pösing in marck in seines vattern hauß todt mit vill wunden,¹⁰² stichen und schleglen getragen wordn, darein die geschwörrn purger unnd gemain daselbst ernstlich gesehen, darauff weyslich gehandeltt unnd von stundan¹⁰³ dy gantz judischaytt

79 *W, E om. A, E praem.* Form und gestaltt ains messers, damit sy das khinndt gemarttert haben.

80 Gotz...] *W* Gotz aufferts tag *E* der himelfart Christi

81 *A, E om.*

82 *W* Wolff

83 *W, A* gebrueder

84 *W* Sand Jorgen *A, E S.* Jörgen *F* Sanct Jörgen

85 *W* zuegehörund *A* zugehoerenn

86 *W* Hänsel *A* Hoennsel *E* Hänßel

87 *W* Meydingcr

88 *A, E praem.* und

89 *W* kindlen

90 *W* notturftig

91 *T om.*

92 *E* vil

93 *T om.*

94 *T tr.* gefragt nach

95 *W* kindt

96 *W* mitichen

97 Gotz...] *E* der himelfart Christi

98 acht ur] *W* achten

99 *E* hembdlein

100 an...] *W* angever *A, E* ongefär

101 *A, E om.*

102 *T* bunden

103 *E* stund

jung und altt, so do zumal¹⁰⁴ wonhafft gewesen, bezichtigt unnd gefanklich von wegn des khints angenomen, behaltñ unnd bewart.¹⁰⁵ Darauf¹⁰⁶ an phintztag¹⁰⁷ den¹⁰⁸ achtistñ tag verschinen, wie solichs beschehen, die obbemeltñ¹⁰⁹ wollgebornen hern hern Frantz¹¹⁰ unnd Wolffgang¹¹¹ gebrueder graffen¹¹² etc. die zwo freystet in Hungern, naimlich Bresburg und Tyrnaw,¹¹³ auch daneben dy¹¹⁴ zwen marckht nentlich¹¹⁵ Warberg¹¹⁶ und Moder ersuecht¹¹⁷, begert unnd erfodert, als das begangñ übl und mortt, so an den khnäbl¹¹⁸ beschehen, zubesichtñ¹¹⁹ unnd schauen,¹²⁰ und wo das¹²¹ von nöttñ sein woltt,¹²² darumb zeugnuß zugebn. Hier über auß bemeltñ zwayen freystettñ auß yeder stat sunderlich zwen rats geschworne, nemlich von Presburg Mert Semler unnd Sigmundt Goldner, von Tyrna Andre Höfflmair und¹²³ Hanß Khoschutt, der gleichen von den vorgedachten¹²⁴ märkhtñ, nemlich von Warberg zwen geschworne, als Mert Behaim unnd¹²⁵ Nicolaisch Schuester und vonñ Moder Wolffgang Schneider, Ambrosi Mayr unnd Wolffgang¹²⁶ Hautzinger¹²⁷ etc.,¹²⁸ auff ersuechen¹²⁹ mer¹³⁰

-
- 104 *A, E add.* daselbst
 105 *b*chaltñ...] *W* und *b*halten
 106 *E* dornach
 107 *E* dornstag
 108 *T* dem *W* des
 109 *W, A, E* obgemelten
 110 *W, E* Frantzten
 111 *W, A, E* Wolffgangen
 112 *gebrueder...*] *W* *tr*:
 113 *W* Dierna *A* Tirna, *E* Tierna
 114 *W om.*
 115 *W, A, E om.*
 116 *W* Wartperg *A, E* Wordperg
 117 *W* besuecht
 118 *W* kind
 119 *A, E* besichtigen
 120 *W* beschauen
 121 *W* es
 122 *A* wärd *E* würd
 123 *W om.*
 124 *von...*] *W* *von* gedachten
 125 *W om.*
 126 *A* Wolffgangen
 127 *W* Kautzinger *A* Hautzinger *E* Hautzinger
 128 *W, A om.*
 129 *T* ansuechung
 130 *T om.*

bemeltter der¹³¹ zwayer hern und graffn¹³² zu Pösing erschienen sein, daselbst in das knäbll fürgetragen ist wordn,¹³³ welliches sy notturfftiglich¹³⁴ besicht¹³⁵ und beschaut in allen seinen leyb vill stich,¹³⁶ wundn unnd schleg¹³⁷ befundn und gesehen,¹³⁸ als auff seinen heindtlen alle seine¹³⁹ äderll abgestochen, des gleychen¹⁴⁰ auff seinen fueslen und¹⁴¹ leib dy adern zuschnitt¹⁴² und zerstochn,¹⁴³ und¹⁴⁴ sein maindlich glidll¹⁴⁵ abgeschnitt, des gleychn¹⁴⁶ sein hödll herauß¹⁴⁷ geschnitn, [T 107 vége] seinn hals und genäkht zustochn,¹⁴⁸ den kopf eingeslagen,¹⁴⁹ das ales am höchsten zuerparmen gewest. Nach solich des kindts sew¹⁵⁰ dy¹⁵¹ vorgeant¹⁵² stet und märkht nit anders vermerkht¹⁵³ noch erkenen haben mugen, dan fur ain¹⁵⁴ judische arbeit und von den juden beschehen und verpracht sey,¹⁵⁵ solichs¹⁵⁶ dy vorgedachten¹⁵⁷ beschehen¹⁵⁸ und gefangen judn zu stundan, wie sy¹⁵⁹ geburd, notturfftiglich mit strenger frag sametlich

---

131 *T, E om.*

132 *A, E add. etc.*

133 *ist...]* *A, E tr:*

134 *T notturfftigk*

135 *E besichtigt*

136 *W om.*

137 *W om.*

138 *T gesehen*

139 *W om.*

140 *W dergleichen*

141 *W, E add. gantzen*

142 *A, E zerschnitten*

143 *T zustochn*

144 *W auch*

145 *W add. auch*

146 *W, A, E dergleichen*

147 *W aus*

148 *A, E zerstochn*

149 *den...]* *E sein hewpt gar zerschlagen*

150 *solich...]* *A, E solcher beschaw des kindts*

151 *A, E praem. sy*

152 *A, E vorgemelten*

153 *A vermerckhen E vormercken*

154 *A, E om.*

155 *A, E sein*

156 *A, E uber solhes*

157 *A, E verdachten*

158 *A, E betzichten*

159 *A sich E sichs*

angezogen worden sein, sy, dy judn, selbenmals an strenge¹⁶⁰ frag all in sonderhait¹⁶¹ auch¹⁶² der missetat und morts¹⁶³ noch ander sach¹⁶⁴ nichts bekent haben. Allsdann uber solichs die¹⁶⁵ zwo stet und zwen märkht widerumb angezogen, auch ans fueter am eritag in phingstfeirtagn die obbelten zwo stet und märkht widerumb¹⁶⁶ zum andern mal auf beger,¹⁶⁷ erfodern egemelter herrn¹⁶⁸ grafen von Sand¹⁶⁹ Jorgen und Pösing etc. erschienen, das¹⁷⁰ dan abermal der¹⁷¹ gantz bezicht judischait mit ernst¹⁷² und strenger frag fur gewend und gefragt worden, haben sy¹⁷³ ainhelgliclich¹⁷⁴ bekent und verjehen in maß und gestalt, wie hernach voligt und begriffen ist.¹⁷⁵

[2] Anno¹⁷⁶ Domini¹⁷⁷ tausent funfhundert und XXVIIIten¹⁷⁸ am eritag¹⁷⁹ abend im phingstfeirtagen hat David¹⁸⁰ graf Wölfl judn von¹⁸¹ Pösing an strenger frag bekent, wie¹⁸² am freitag nach Gotz aufferts tag¹⁸³ her¹⁸⁴ in die sinagog der judn daselbst zu Pösing kumen sein,¹⁸⁵ daselbst¹⁸⁶ auf dem tisch in der synagog¹⁸⁷

-
- 160 *A, E* strenger
 161 *A, E* insonnders
 162 *A, E* durchauß
 163 *W* morkhts
 164 *A, E* sachen
 165 *F om.*
 166 angezogen...] *A, E om.*
 167 *A, E add.* und
 168 *A, E add.* und
 169 *A, E S. F* Sanct
 170 *A, E* da
 171 *A, E* die
 172 *A, E* ernstlicher
 173 *A, E add.* alle
 174 *A, E* ainhellig
 175 *A add.* etc.
 176 *A, E praem.* Der juden bekhantnis.
 177 anno...] *E om.*
 178 *A* im M. D. I. . . . *E* im tausentfunffhundert und neunundzwentzigstem jar
 179 *E* dinstag
 180 *A, E add.* ain jud
 181 Wölfl...] *A, E* Wolffganngen zu
 182 *A, E add.* er
 183 Gotz...] *E* der himelfart Christi
 184 *A, E om. N* cr
 185 *A, E* sey
 186 *A, E, N* da

geschribn gestanden: Es hab ain man ain kind, wo ers mit im wel haben,¹⁸⁸ sol er ins¹⁸⁹ zuversten geben. Dergleichen sein sy mit wortten¹⁹⁰ an in kumen. Hat er in¹⁹¹ geantwort: Ich bin nit daher¹⁹² gewest und wil mit der¹⁹³ sachen nichts zuschaffen haben, aber ich habs¹⁹⁴ wol verstanden, das sy solichs gethan haben. In der¹⁹⁵ gefänkhnus, auch ausserhalb, ee sy gefangen sein¹⁹⁶ worden, sein¹⁹⁷ an in kumen die judn, Samol und David Saiffenmacher,¹⁹⁸ auch der Michel jud haben an in begert: Lieber David, du siechst¹⁹⁹ das geschrey, so zwischen²⁰⁰ den cristen ist des kindts halben, und²⁰¹ man läst unns aus der zicht²⁰² nit, wir pitten dich, dieweil du so ain gnädigen hernn an graf Wollfen hast, handl, damit²⁰³ sein g.²⁰⁴ das alt weib, die das kind gefunden hat, auch des wagner knecht, des solich kind ist gewesen,²⁰⁵ annemb und mit in so streng laß handeln,²⁰⁶ ob sy²⁰⁷ durch die martter die sach²⁰⁸ bekenten, so wurden wir erledigt und solltestu²⁰⁹ gleich seinen genaden dreissigkh oder²¹⁰ viertzig golden oder noch mer²¹¹ zu geben zuesag.²¹² Solichs hat obgemelter²¹³ David den gedachten [T 108 eleje] judn uttter ire augn zu sagen

-
- 187 *W* sinago
 188 *E* halten
 189 *A, E* es
 190 dergleichen...] *A, E* mit dergleichen wortten seind sy
 191 *A, E, N* om.
 192 *A, E, N* dahaim
 193 *A, E* disen
 194 *E* hab
 195 in der] *E* item im
 196 *A, E, N* om.
 197 *A* add. auch
 198 *W, N* Saifmacher
 199 *E* hörest
 200 *E* unter
 201 *A, E* om.
 202 *E* verdacht
 203 *E* doch mit
 204 *A, E* add. das man
 205 *A, E* seines maisters gewesen ist
 206 laß...] *A, E* hanndle *N* handln laß
 207 *E* add. sich
 208 die sach] *E* zu solcher that
 209 *W, N* solcstu
 210 *A, E* om.
 211 golden...] *A, E, N* oder hundert gulden
 212 *A, E, N* zusagen
 213 *A, E, N* obbemelter

verwilligt,²¹⁴ auch auff sein letzte hinfart genomen unnd darauff zu sterben²¹⁵ wie²¹⁶ ain frumer jud, das sy solichs, wie herab vernomen, gethan habn.²¹⁷

[3] Item an demselben²¹⁸ abent hat bekhent Jacob Schwertfeger jud an strenger frag,²¹⁹ wie er die selbig²²⁰ zeytt, do das khint ist verlorn²²¹ wordn, nicht an haim ist²²² gewesen, des er sich an dy judn unnd christn läst, aber am freytag nach Gotz auffurts tag²²³ habn sich di judn alle versamelt in der²²⁴ sinagog, im und Jacob²²⁵ judn des Colman²²⁶ brueder auß der sinagog zu zwaymalln geschafft.²²⁷ Also sey er wider²²⁸ an sein arbayt gangen, und²²⁹ so er da haim in des David judn haus hatt gearbayt,²³⁰ ist yetz²³¹ bemeltter²³² Jacob khomen und hat²³³ sich²³⁴ hinter dy tüer auff ain daikhn gelegt sprechent: Lieber gesell, schau, was habn dy judn angefangn. Do hat er im wider gefragt: Lieber, was ist gescheen. Antbort in obgedachter Jacob des Colman²³⁵ brueder: Der²³⁶ Samuel und David Saiffenmacher²³⁷ habn das khindt getödt in des Michel judn hauß im kheler. Aber des selben²³⁸ freytag hat²³⁹

214 zu...] *W tr.* verwilligt zusagn *A* verwilligt *E* gesagt

215 zu...] *W, E* gestorben

216 *A, E* als

217 *T add.* etc.

218 *T* den selbigen *A, E* dem

219 *W tr.* an strenger frag Jacob Schwertfeger jud

220 *W* dieselb

221 *E tr.*

222 *E om.*

223 Gotz...] *E* der himelfart Christi

224 *E* die

225 *W* Jacobn

226 *E* Kolmans

227 *W* gerueft *E* getriben

228 *W* widerumb

229 *T om.*

230 hatt...] *W* gearbait *A, E tr.* gearbait hat

231 *A* im *E* zu yhm

232 *W, A* gemelter

233 *E om.*

234 *W om.*

235 *E* Kolmans

236 *A, E om.*

237 *T* Saiffmacher

238 *W* denselben *A* an demselbigen *E* am selben

239 *E add.* man

das verlorn khindt gesuecht, da sein dy²⁴⁰ hietz gemelt zwen²⁴¹ Jacob judn bey einander gelegn, hat Jacob des Colman²⁴² brueder an den Schwertfeger judn begert: Lieber gesel, die sach sieht mich nicht woll an, wir welln uns dar von machen. Hat im Schwertfeger jud geantwurt: Ich bin der sach²⁴³ unschuldig, ich hab auch ain genaidigen hern unnd wais nindert²⁴⁴ hin zuziechen.²⁴⁵ Weyter hat²⁴⁶ auch bekhent der²⁴⁷ Schwertfeger jud, weyll²⁴⁸ alle judn in der²⁴⁹ gefainkhnus bey dem Michel Schneider, irn judn richter gelegen sein, das sich hietz bemelte²⁵⁰ Samuel, David Saiffenmacher²⁵¹ und Michel jud vor alln andern judn habn lassn hörn: Lieb brueder, wir wissen, das wir dy erstn drey muessen sein an der²⁵² marter, wier welln unß reissn und rekhn lassen²⁵³ und nichts bekennen,²⁵⁴ damit wert ir alle erlediget.²⁵⁵ Darauff habn sy sich alle zu sambt verpundn unnd geschwornn, das khainer auff den andern nichts sagn und bekennen soll. Alle obbemelte²⁵⁶ bekhanntuß des Jacob Schwertfeger²⁵⁷ judn hat er auff sein letzte hinfart genomen.

[4] Item am mitwoch²⁵⁸ nach phingstn hat zu Sandt Georgen im geschloß der Jacob des Colman brueder an strenger²⁵⁹ frag nichts wellen²⁶⁰ bekennen, allain

---

240 *W, A, E om.*

241 *T zwen bemelt*

242 *E Colmans*

243 *T sachn*

244 *E niergent*

245 *E zuflichen*

246 *A, E add. cr*

247 *E add. selbig*

248 *E dicweil*

249 *E dem*

250 *W obbemelt*

251 *T Saiffermacher*

252 *A, E dic*

253 *reissn...]* *W* lassen richten und reckhen *A, E tr:* lassen reyssen und reckhen

254 *T bekhenne*

255 *W* der ledigt *A, E* ledig

256 *W* hierab gemelter *A, E* herüber

257 *E* Schwertdfegers

258 *am...]* *W* am mitichen *A, E* mitwochen

259 *A, E* seiner strengen

260 *T* belln

das er hat gesagt:²⁶¹ er sey khain jud von Pösing, er wer des willens gewesen, haim zu ziechen zu seinen weib unnd khindt.²⁶²

[5] Item David Saiffmacher jud hat²⁶³ bekhent an strenger frag, wie der Michel jud das khindt in sein hauß gebracht hab, da hab²⁶⁴ er inn und²⁶⁵ den Samuel, auch andre alle²⁶⁶ judn darzue erfodert,²⁶⁷ und das khintt habn sy all in des Michel judn kheller gemartert, das bluet von dem khindt also bey dem Michel judn gelassen. Weytter hat bemelter David²⁶⁸ Saiffermacher²⁶⁹ bekhent, wie den nagstn antlaß tag²⁷⁰ fier jar vergangen, weyll er noch zu Tirnaw wonhafft gewesen, im bey naichtlicher weyll ain totter gemarteter christ auff sein wagn an sein²⁷¹ willn und wissen gelegtt unnd mit mist verdekht gewesen. Zum morgn habn im dy judn Schlamen²⁷² und Colman bevolchen, er sol²⁷³ solichen²⁷⁴ mist aus fuern, das hab er gethann. Aber im sey unwissen gewesen, das der tod cörper oder leychnam dorauß²⁷⁵ gelegen sey. Unnd so er aber den cörper in abladv des mist erfundt,²⁷⁶ ist er erschrokhen.²⁷⁷ Und als paldt er²⁷⁸ in dy stat²⁷⁹ komen, hat in²⁸⁰ der khlain Veitl jud von Tyrna gesagt, wie den selbigen²⁸¹ tag der Ysaac jud Segedy²⁸² genandt zu

-
- 261 hat...] *W, A, E tr.*
 262 *E* kindern
 263 *E add.* erstlich
 264 *E* das
 265 *W om.*
 266 *A, E tr.* all annder
 267 auch...] *W tr.* dartzue erfodert auch all ander judn
 268 *A, E om.*
 269 *W add.* jud
 270 antlaß..] *E* grünen domstag
 271 *A, E om.*
 272 *W* »geschlagen« Schlannen
 273 *T om.*
 274 *A, E* den
 275 *E* darinn
 276 *W* derfunden *E* gefunden
 277 *W* der schrokhen
 278 *W om.*
 279 *A, E add.* ist
 280 *A, E om.*
 281 *W, E* denselben
 282 *A, E* Sogedy

zwayen tischen judn in seinen haus zu gast gehabtt mit grossen²⁸³ geschray, do selbn im keller seines²⁸⁴ haus der christ gemarttert wordn ist.

[6] Item am phintztag²⁸⁵ darnach hatt auch bemelter David Saiffenmacher²⁸⁶ jud an der strengen²⁸⁷ frag bekhent und gesagt: wan sy das khindt gestochen haben, das sy sollich²⁸⁸ bluet mit feder kielen und rörlen²⁸⁹ auß dem khindt gesaugt habn.²⁹⁰

[7] Item am mitboch²⁹¹ mer hat bekhent²⁹² an strenger frag der Michl jud, wie er an Gotz auffurts tag²⁹³ das khindt in sein haus gelokht hab, und²⁹⁴ als dan sollich khindt verhalten, den Samuel unnd David Saiffenmacher,²⁹⁵ auch alln andern judn zu khunt gethan, habn sy²⁹⁶ das selbig khindtt alle mitainander gemarttert und hab ime Michel jud den erstn schlag mit einer hakhen an das haubt gebn und als dan hat yeder²⁹⁷ jud ain weyll das khindt²⁹⁸ gestochen unnd ain weyll gehalten, und²⁹⁹ das pluet hab er,³⁰⁰ Michel, bey im³⁰¹ gehalten.³⁰² Nachmals hab er das tot khint auff³⁰³ ain stall verhalttn³⁰⁴ und ann der erigtag nacht³⁰⁵ mit gebundn hentln hinauß³⁰⁶ hinter der Hafner gassen in ain dorn schachen,³⁰⁷ darbey etlich nusbaumb steen,³⁰⁸

---

283 *A, E om.*

284 *W im scin*

285 *E dornstag*

286 *T Saiffmacher W tr: A, E om.*

287 *A, E gestrengen*

288 *W das*

289 *A, E rhor*

290 *A, E om.*

291 *W mitichen E mitwochen*

292 *mer...] E hat weytter bekant*

293 *Gotz...] E tag der himelfart Christi*

294 *W, A, E om.*

295 *T Saiffmacher*

296 *W hat*

297 *W in der*

298 *ain...] A, E tr:*

299 *A, E om.*

300 *hab cr] A, E hat*

301 *bey im] A om.*

302 *und das...] T om. A behalten*

303 *E in*

304 *A add. und mit ror verdeckht E und mit rhor bedeckt*

305 *der...] A crichtag zu nacht E dinstag zu nacht*

306 *F hinauf*

307 *A stachen E hecken*

getragen und gelegt, do dan³⁰⁹ zum tayll etlich judn auff der schkart³¹⁰ sein gestanden,³¹¹ unnd das bluet darnach in dy sinagog getragknn, darob sy³¹² groß frolockhen³¹³ gehabt habn.³¹⁴ Auch hat er bekhent, wie³¹⁵ Jacob des Zecho judn³¹⁶ sun auß bevelch aller judn das bluet gen Marchekh gefüert unnd den schilhentn Lebl³¹⁷ uberantwort soll³¹⁸ haben.³¹⁹

[8] Item Jacob des Zecho³²⁰ sun³²¹ bekhent, er hab³²² auß bevelche der judischait³²³ das bluet den schilhentn Lebel³²⁴ uberantwort, darumbmen³²⁵ hab ine Lebel jud ain guldn zu vertrinkhen³²⁶ geschenkt.³²⁷ Er bekhent auch, das er bey der marter des khints sey³²⁸ gewesen und das khint helffen³²⁹ hinauß in dy³³⁰ dorn staudn tragen,³³¹ und sagt,³³² das etlich judn auff der schkart sein gestandn.³³³

-
- 308 *W* sein
 309 *W, A, E om.*
 310 *W* start
 311 *W, A, E tr.* standen sein
 312 *W, A, E add.* ain
 313 *T* frolockhung
 314 *A, E om.*
 315 *W add.* den
 316 des...] *W* judn des Zschecho *A, E* des Tschecho juden *F* des Tschechs juden
 317 *W* Leblen und Nästl judn *A, E* Locble und Nästl
 318 *W* solt
 319 *A, E* zu überantworten
 320 *W* Zschecho juden *A, E* Tschecho juden *F* Tschechs juden
 321 *A, E add.* hat
 322 *W add.* auch
 323 der...] *A, E* aller juden
 324 *A, E add.* juden
 325 *A, E om.*
 326 zu...] *W* zum trinkhen
 327 *A, E* geben
 328 *W, A, E om.*
 329 *A, E om.*
 330 *E om.*
 331 *A, E* helffen thun
 332 *A, E* auch gesagt
 333 *W, A, E tr.*

[9] Item am mitwoch³³⁴ hat der judn³³⁵ mesner Ysaac genant bekhent, das er dar bey sey³³⁶ gewesen und das khind helffenn martern, unnd im sey auch wissunt, das den Jacob judn des Zecho³³⁷ sun auß bevelch der judn des khints bluet, sey³³⁸ bevolchen³³⁹ wordn, gen Marchekh zuzuern. Und zaigt an, das dy judn das³⁴⁰ christn bluet müessen haben, damit³⁴¹ besthreychen sy³⁴² dy tempel hern yere finger zu iern hochzeytlichen tagen.

[10] Item mitboch mer³⁴³ hat Samuel jud, den man sonst Schmölerle³⁴⁴ nendt,³⁴⁵ an strenger³⁴⁶ frag bekhent, er hab auch das khint hellfen martern mit³⁴⁷ sambt andern judn. Und³⁴⁸ zaigt an, das dy judn das christn bluet muessen habn,³⁴⁹ damit bestreychen dy furnementtisten³⁵⁰ judn ire finger zu iern³⁵¹ hochzeytlichen vesten, und nendt solich judn³⁵² in hebraysch konam,³⁵³ dy den³⁵⁴ segen sprechen, auch auf hebreysch³⁵⁵ pensche³⁵⁶ genant.

[11] Item Wölffel jud Tphora³⁵⁷ genant bekhent, wie im dy judnn den mort unnd tott des kints angezaigt habn, des hab³⁵⁸ er sich hoch beschwärt und bekhomert

---

334 *W* mitichen *mer* *A* mitwochen *mer* *E* mitwochen

335 *W* jud

336 *A*, *E* *om.*

337 *W* Zschecho *A*, *E* Tschecho *F* Tschechs

338 *A* so

339 *E* *tr.* bevolhen sey

340 *E* der

341 *E* *praem.* denn

342 *W*, *A*, *E* *om.*

343 mitboch mer] *W* mer am mitichen *A*, *E* am mitwochen mer

344 *W* Schmal *A* Smolderl *E* Schmölderl

345 *A*, *E* haisst

346 *A*, *E* der strengen

347 *E* *om.*

348 *A*, *E* *om.*

349 *A*, *E* *tr.* muessen christenpluet haben

350 *W* vornemblichsten *A*, *E* furnemisten

351 *W* *om.*

352 ire finger...] *W* ire finger zu hochzeitlichen festen, und wirt nant solich jud *A*, *E* *om.*

353 *W* kanam *A* cholman *E* colman

354 *E* da

355 auf...] *A*, *E* *om.*

356 *W* perscht *A*, *E* peischa

357 *W* Pharan *A*, *E* Pfora *F* Pforc

358 *F* deshalb

sprechent: Es³⁵⁹ habt nit woll gehandeltt. Darauß in dy judn geantwort: Eß sey schon³⁶⁰ gescheen, dorff³⁶¹ sy³⁶² nit bekomern. Über solichs sey³⁶³ er haim gangen, an³⁶⁴ tisch gesessen³⁶⁵ unnd³⁶⁶ denn gantz tag gewaindt.

[12] Item Wölfel jud der Tröstlen³⁶⁷ aydn³⁶⁸ bekhent an strenger frag, das er dem khint ain stich in das genäckh hab gebn,³⁶⁹ unnd sagt auch, wie dy judn samentlich des selbn³⁷⁰ khints pluett ainen judn³⁷¹ mit namen Ysaakh³⁷² von Freystat³⁷³ bey Tirna ligent mitgetayltht habn, wie³⁷⁴ er am zug herauß von³⁷⁵ Märhern gewesen³⁷⁶ ist,³⁷⁷ das er solich bluett gen Tirna mit im³⁷⁸ fuern soll.³⁷⁹

[13] Item Liephart³⁸⁰ jud hat bekhent an strenger frag, das er bey des khints todt unnd marter nit gewesen sey,³⁸¹ aber im sey guet wissen, das sie,³⁸² dy judn, solichs gethan haben.

-
- 359 *E yr*
 360 *A, E om.*
 361 *darffs A, E dürff*
 362 *A, E sich*
 363 *A, E ist*
 364 *W add. ain A zu dem E zum*
 365 *A, E praem. nider*
 366 *A, E om.*
 367 *W des Nästlin A, E der Trostler F der Tratler*
 368 *W add. hat A, E orden*
 369 *hab...] W tr. A gegeben*
 370 *A, E desselbigen*
 371 *W om.*
 372 *W add. jud*
 373 *von...] W vom Freistät A, E von der Freystatt*
 374 *E do*
 375 *E aus*
 376 *W geriten*
 377 *A, E om.*
 378 *gen...] A, E tr.*
 379 *A, E wöll*
 380 *W Leopold E Lciphart*
 381 *A, E ist*
 382 *A, E om.*

[14] Item Szecho³⁸³ Jacob jud hat bekhänt unnd gesagt an strenger frag, das er bey des kints tott unnd marter³⁸⁴ nicht gewesen sey,³⁸⁵ aber trag³⁸⁶ gar³⁸⁷ guet wissen, das solichs von den judn beschehen ist.³⁸⁸

[15] Unnd sagt auch weytter, wie in der marter wochen vergangen fier jar ain christ zu Tirnaw von den judn gemartert sey wordn, aber er sey nicht darbey gewesen, unnd trag des auch³⁸⁹ nicht anderst wissen, dan wie es³⁹⁰ im der Jacob Sayffmacher jud und Schimon jud gesagt habn, das inen³⁹¹ der Ysaac jud Segedy genant³⁹² darvor von Trensche herauß³⁹³ geschribn hab, das sy darnach gedächtn das sy³⁹⁴ im christen bluet zu wegen bringen.

[16] Item am phintztag abend³⁹⁵ hat zu Pösing der Jacob jud des Colman brueder,³⁹⁶ wie er zum dritt mall mitt strenger frag an zogen wordn,³⁹⁷ bekhent, das er des guet wissen hab,³⁹⁸ das dy judn das kint gemartert etc.³⁹⁹

[17] Item nach hierab vermerkhtn unnd vernomen⁴⁰⁰ urgichten⁴⁰¹ bemeltter juden sein sy⁴⁰² an freytag nach phingstn anno ut supra⁴⁰³ zu Pösing fur recht

---

383 *W* Tschecho *A, E* Tschch

384 unnd...] *A, E om.*

385 *A, E* ist

386 *W, A, E add.* des

387 *A, E om.*

388 beschehen ist] *A, E* geschehen sey *E add.* Lob und ehre sey Gott in der höhe.

389 unnd...] *W* auch trag er des

390 *W om.*

391 *W* im

392 *W om.*

393 Trensche...] *W* Trentschner aus

394 hab, das ...] *W* hat und

395 *W praem.* zu

396 jud...] *W* des Colman juden brueder

397 *W* antzaigen werden

398 *W* trag

399 *W* haben

400 *E* vornomen

401 *T* vergichtn

402 *W om.*

403 *W* etc.

geführt und gestellt wordn, so⁴⁰⁴ dann⁴⁰⁵ offft gedachter⁴⁰⁶ zwayr hern unnd graffen etc. irer genadn zwayr märckht von Sandt Georgen unnd Pösing die geschwornen richter unnd burger recht⁴⁰⁷ gesessen an offnen blatz, do⁴⁰⁸ auch neben in⁴⁰⁹ gesessen ob gemelt⁴¹⁰ zwo freyestet unnd der⁴¹¹ zwayr marckht verordnet geschworn lewt als⁴¹² des zu zeugen,⁴¹³ sunst auch⁴¹⁴ vill ander erber lewtt, so umbstender⁴¹⁵ von der Neysß,⁴¹⁶ Olumitz, Wien, unnd auß⁴¹⁷ andern stettn, märcktn und⁴¹⁸ dörrfern⁴¹⁹ in dy etlich tausent menschen,⁴²⁰ hierumbmer⁴²¹ in offenn rechtn ir⁴²² urgicht verlesen⁴²³ wordn,⁴²⁴ unnd⁴²⁵ nach verlesner⁴²⁶ urgicht durch den richter dy judischait gefragt worden ist,⁴²⁷ ob den also sey, wie sy⁴²⁸ bekhent unnd dy⁴²⁹ urgicht auß weyst, des dy judischayt also einhelliger⁴³⁰ stimb vor dem rechtn und vor aller menikhlichn umbstender⁴³¹ geschrien und gesagt: dem sey also, wie dan dy⁴³² verjähung inheltt. Darauff recht unnd urtail gefeltt

-
- 404 T do
 405 T dem
 406 offft...] W obgedachter
 407 A, E praem. zu
 408 W dcr
 409 A, E zu
 410 W, A, E obbemelt
 411 W om.
 412 W aller
 413 des...] A, E das zu ainer gezeugknuss E add. und
 414 W tr:
 415 W umb stendn E umbstendig A, E add. als
 416 W add. auch
 417 W auch
 418 W tr. A, E om.
 419 E add. biß
 420 W person E add. und
 421 W, A, E hierüber
 422 F in
 423 E vorlesen
 424 A, E add. ist
 425 W om.
 426 urgicht verlesen...] F om. E vorlesner
 427 T sein
 428 F om.
 429 W om.
 430 E praem. mit
 431 W umbsteer
 432 W om.

gangen unnd gesprochen, mit dem feyer dy gantz judischaitt, so da selbst jung und altt zuvertilgn etc.⁴³³ Doch nach ergangn urtayll habnn die vill gedachtn wollgeborne hern unnd graffen von Sant Georgen und Pözing etc.⁴³⁴ dy jungen judischen⁴³⁵ khinder, so unter acht unnd zehen jar altt, begnadt, welliche khint⁴³⁶ dy christen unter⁴³⁷ sich genomen und⁴³⁸ außgetaylt unnd getaufft.⁴³⁹ Aber dy alttn judn, man,⁴⁴⁰ weyb, khnabn unnd⁴⁴¹ diern⁴⁴² in dy dreisig hinauß für den marckt zu Pösing⁴⁴³, auff ain weyttn platz gefurt wordn,⁴⁴⁴ auff ain feyer gesetzt unnd⁴⁴⁵ zu pulver verprent.⁴⁴⁶

II.

I. Ferdinánd a magyar helytartótanácsnak

Linz, 1529. május 27.

Hofkammerarchiv Wien, NÖ, HA, J 15:13. Fogalmazvány.

Ferdinandus Dei gratia rex Hungarie et Bohemie etc. infans Hispaniarum, archidux Austrie etc.

Reverendissime ac reverendi in Christo patres, spectabilis et magnifici fideles nobis syncere dilecti. Ex supplicatione Iudeorum accepimus ultra calamitatem a comitibus Bozyn et de Sancto Georgio acceptam, quod nobis plurimum displicuit, undique eis periculum imminere tam intra quam extra civitates et oppida. Nos vero

433 *W om.*

434 *W om.*

435 jungen...] *T gantz judischaitt der*

436 *W, E kinder*

437 *E zu*

438 *E om.*

439 *W add. worden*

440 *W add. und*

441 *W, A, E om.*

442 *A diernlein E medelein biß*

443 *W gefurt*

444 *W om.*

445 *W om.*

446 *A add. Gott welle sich unnsrer aller erbarmen, amen.*

pati nolentes, ut eisdem indebite iniusteque ac preter viam iuris a quopiam vis aliqua inferatur, iccirco fidelitati vestre mandamus firmiter, ut eosdem, ubique in isto regno nostro existentes et commorantes, contra quoscumque illegittimos impetitores tueri, protegere et defendere ac indempniter conservare et manutenere modis omnibus debeatis nostra in persona et autoritate presentibus vobis concessa et iustitia mediante, secus non facturi. Datum in civitate nostra Lyntz in festo [13v] sacratissimi corporis Christi anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo nono.

Reverendissimo ac reverendis in Christo patribus, spectabili et magnificis locumtenenti ac ceteris consiliariis regni nostri Hungarie fidelibus nobis syncere dilectis.

III.

I. Ferdinánd Székesfehérvár városának

Linz, 1529. május 27.

Hofkammerarchiv Wien, NÖ, HA, J 15:14r: Fogalmazvány.

Ferdinandus Dei gratia rex Hungarie et Bohemie etc. infans Hispaniarum, archidux Austrie etc.

Fidelibus nostris prudentibus et circumspectis iudici, iuratis ceterisque civibus et toti senatui civitatis nostre Albe Regalis salutem et gratiam. Intelleximus nonnullos esse, qui diversis figmentis Iudeos nostros in ista civitate nostra commorantes tam in rebus quam in personis opprimere vellent. Nolentes itaque ipsos indebite iniusteque ac preter viam iuris per quempiam turbari, molestari opprimique permittere fidelitati vestre harum serie sub pena capitis et amissionis omnium bonorum vestrorum mandamus firmissime, ne Iudeis ipsis vim aliquam inferre vel aliter ipsos molestare, simul damnificare audeatis, sed si qui cum eisdem agere habent, iure mediante coram iudicibus ipsorum ordinariis more alias consueto requirere eos debeant, quibus iustitia non deerit. Secus pena sub premissa facere non ausuri presentibus prelectis exhibenti restituti. Datum in civitate nostra Lyntz in festo corporis Christi anno eiusdem MDXXIX.

IV.

I. Ferdinánd Nádasdy Tamásnak

Linz, 1529. május 27.

Hofkammerarchiv Wien, NÖ, HA, J 15:15. Fogalmazvány.

Ferdinandus Dei gratia rex Hungarie et Bohemie etc. infans Hispaniarum, archidux Austrie etc.

Fideli nostro magnifico Thome de Nadasd castellano arcis nostre Budensis ac consiliario nostro salutem et gratiam. Ultra eam calamitatem, que his proximis diebus per comites de Bozyn et de Sancto Georgio tam repente subditis Iudeis nostris utriusque sexus absque etatis discrimine illata est, intelligimus passim in omnibus civitatibus, oppidis, suburbiis, villis et aliis quibuslibet locis tam magistratus et officiales quam alios etiam plebanos christianos Iudeis, qui apud ipsos supersunt, minari, graviter eos molestare, damnificare ac quibusvis iniuriis ita afficere, ut absque singulari protectione nostra se aut res suas salvas diutius conservare posse desperent, ad nos itaque indies auxilium nostrum imploraturi concurrunt. Quorum supplicatione exaudita pati nolumus, ut iidem preter ius et iustitiam de cetero a quaquam aliquo modo opprimantur. Mandamus iccirco fidelitati tue harum serie firmissime et sub gravi indignationis nostre pena, ut eosdem Iudeos, [15v] ubivis in isto regno nostro existentes contra quoscumque impeditores illegittimos tueri, defenderi ac indempnes conservare et manutenere modis omnibus debeas nostre maiestatis in persona et autoritate presentibus tibi in hac parte attributa et iustitia median[te], secus pena sub premissa ne fec[e]ris presentibus perlectis exhibenti restitutus. Datum in civitate nostra Lyntz in festo sacratissimi corporis Christi anno eiusdem millesimo quingentesimo vigesimo nono.

V.

**I. Ferdinánd Szentgyörgyi és Bazini Ferenc és Farkas grófoknak
Linz, [1529. május 27.]**

Hofkammerarchiv Wien, NÖ, HA, J 15:17. Fogalmazvány.

Ferdinandus Dei gratia rex Hungarie et Bohemie etc., infans Hispaniarum, archidux Austrie etc.

Fidelibus nostris spectabilibus et magnificis Francisco et Wolfgango comitibus de Bozyn et Sancto Georgio salutem et gratiam. Ex querulis Iudeorum intelleximus certum numerum eorum in isto oppido nostro Bozin commorantium absque ullo discrimine sexuum his diebus proximis contra voluntatem et prohibitionem locumtenentis nostri combustum per vos esse eorundemque res et bona directa, que res non potuit nobis vehementer non displicuisse, maxime cum tantum numerum hominum in populatione regni contra prohibitionem locumtenentis nostri sineque nostro scitu nostraque voluntate quacumque etiam magna causa facere ausi sitis, quod nos obaudire nolentes mandamus fidelitati vestre harum serie sub pena gravissime indignationis nostre firmissime, ut interea dum negotium hoc inter vos et Iudeos coram locumtenente et consiliariis nostris, quibus superinde scripsimus rem debitam, ab oppressione reliquorum Iudeorum omnium vos abstinere resque et bona ac [17v] pecunias omnes tam interemptorum quam vivorum per vos ablatas integre absque ullo defectu conservare debeatis, secus pena sub premissa facere non ausuri presentibus perlectis exhibenti restituti. Datum in civitate nostra Lyntz.

VI.

**I. Ferdinánd a magyar helytartótanácsnak
Linz, 1529. május 27.**

Hofkammerarchiv Wien, NÖ, HA, J 15:18. Fogalmazvány.

Ferdinandus Dei gratia rex Hungarie et Bohemie etc. infans Hispaniarum, archidux Austrie etc.

Reverendissime ac reverendi, spectabilis ac magnifici fideles nobis sincere dilecti, accepimus non sine animi nostri molestia Iudeos plures, viros simul et mulieres his diebus per dominos comites, comites de Bozyn et de Sancto Georgio contra voluntatem et prohibitionem vestram ac absque nostro scitu et permissione nostra combustos esse, res et bona eorum direpta, quod nos silentio pertransire nolentes mandavimus eisdem, ut interea dum per vos hoc negotium cognoscetur, reliquos Iudeos, qui supersunt, in personis simul rebus eorum opprimere non audeant, resque ablatas et pecunias integre conservent. Iccirco fidelitati vestre mandamus firmiter, ut visis presentibus vocatis partibus predictis personaliter ad unum brevissimum et certum terminum vestri in presentiam auditisque utrarumque partium propositionibus et responsis, quicquid in hoc a vobis cognitum fuerit, nobis quamprimum litteris vestris ad unguem clare et fideliter significare debeatis. A nobis ulteriorem [18v] eiusdem negotii deliberationem expectaturi, secus non facturi. Datum in civitate nostra Lyntz in festo sacratissimi corporis Christi anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo nono.

Reverendissimo ac reverendis in Christo patribus, spectabili et magnificis locumtenenti ac ceteris consiliariis regni nostri Hungarie fidelibus nobis sincere dilectis.

VII.

I. Ferdinánd Niclas von Salm alsó-ausztriai helytartónak?

Linz, 1529. június 2.

Hofkammerarchiv Wien, NÖ, HA, J 15:16. Másolat.

Ferdinandus Dei gratia rex Hungarie et Boemie etc. infans Hispaniarum, archidux Austrie etc.

Spectabilis et magnifice fidelis nobis dilecte, accepta supplicatione lamentabili Iudeorum super afflictione eorum, qua illos diebus superioribus affecistis, mandaveramus vobis quatinus infra nostram clariorem in re ipsa informationem a molestatione ceterorum Iudeorum supersederetis, nunc tamen est nobis porrecta supplicatio nomine cuiusdam Iacobi Iudei in possessione Mynsthensdorff conmorantis, quem una cum uxore et pueris suis captum haberetis rebusque et bonis eius universis privatum, cogere adhuc velletis, ut XL fl. Hungar. daret,

alioquin propter eorum demerita [?], prout ex litteris vestris deprehenditur, concremari volentes, unde non potuit nobis non displicere mandata nostra apud vos minus adverti, cum vero noxam vel innocentiam ipsorum Iudeorum, quibus ea meruerint, velimus intelligere, ideo vobis presentibus mandamus seriose quatinus infra nostram ulteriorem informationem ipsum Iacobum Iudeum et eius familiam ceterosque Iudeos in rebus vel persona vel alio quovis impedimento preter nostram voluntatem vel informationem afficere nequaquam debeatis detentosque prefatos a captivitate libertati restituatis, secus non facturi. Datum in civitate nostra Lyntz feria quarta proxima ante octavam corporis Christi anno eiusdem millesimo quingentesimo vigesimo nono.

VIII.

Joseph Mendel Georg von Brandenburgnak

Linz, 1529. június 10.

Staatsarchiv Nürnberg Brandenburger Literalien 1123:14; Magyar Országos Levéltár X 1460, Mf. 9427. Regeszta: MHJ V/1. (1959) 173. p. (nr. 348). Eredeti.

Durchleuchtiger, hochgebornner furst, gnadeiger herr, mein gantz gehorsam, willig dinst seien EFG alzeit von mir gehorsamlich berait und bevor. Gnedigister, ich fueg EFG zu wissen, das ich am dunerstag vor pfingsten gen Wien khumen bin, den ich hab denn herrn Durso nit zu Lintz gefunden. Als ich gen Wien khumen bin, do ist der Mati diack vier wochen fur mein gestorben an franzosen. Da hab ich mich van stundan aufgehoben am ersten tag van pfingsten und bin gefarn hinab gen Ofen. Do bin ich am andern tag von pfingsten frue da gewesen, da hab ich gefunden das volckh in grossen schrecken und forcht des durcken halben. Da hab ich nichts minder gehandelt mit herrn Duerso, als auß mier selbst dem 2dren Juli. Nun ist es ime als zu der zeit nit eingangen, sunder das er mirs hat weit hien geschlagen zu der zeit. Ursach, gnadeiger herr, eher leest jezunder [zuni?] das bischthumb Zerob umb zwanzig thausesent gulden, das wirt er seinem vettern geben und do sagen, es drag ime alle jar zehen thausesent hungerisch gulden, das hat er mir in einer gehaim fur gehalten. Aber gegen mier sagt eher, er wolt gern all seine guter umb ain grosse summa wolfeyler geben, als sy werdt sein zu der zeit syt, dan Got der almechtig gab, das ain besserr zeit wurd, so wolt er sich gegen EFG treulich lassen finden.

Do zaigt man mier an zu der selbigen zeit, der herr Prini Peter leg auf herrn Loschanci guet zum Sicschosch, da hab ich mich auf und bin in willen[st] gewesen zu ime zufaren, und wie ich hinuber kham gen Best, da war ain solches fliehen vor dem thurcken, das das khint in muter bauch vertzagt, wen die durcken waren nur drei meil von Best und haben gebrent und weggefurt in maß, das gantz Hunger lant durch ainander get. Der Prini Peter, der wer gern wider in Siben burgen, aber als vil als ich in geheim verstee, so wil in die lanschaft und der Turigali nit eyne lassen. Darumb, genedigister herr, hab ich zu disser zeit mein mue, cost und zerung vergebens angelegt. Aber EFG seie ungetzweifelt, an mier sol khain abgang sein mit leib und mein klainen guet zu nacht undt tag.

Das landt Hungern, das wirt gar verderbt, erstlich ist der Catzianer im lande und hat den Humani Ferens all seine dorffer verprent, der weyda ist zum Lippa, und was gen seit der Theiß ist, als sein, und hat neulich den Loschnatz zwei thausent gulden verprent. Nun khumpt ain khuntschaft uber die ander, das der laidig thurckis thiran mit aim grossen volck zu Weissenburg ist und sol schon ain bruck uber das wasser geschlagen. Inmassen, gnediger herr, das alle menschen vertzagt haben. Die ungeren schicken ain botschaft nach der andern nach ku. mt. Zu Ofen ist der groß graf und die raith khamer, der Thuerso ist zu Schenta, die ku. mt., die wiert auf Sant Jehans tag zu Regespurg sein, da sol wider ain außschus des reichtags werden, und van Regenspurg sol er gen Behemischen Budentz weiß, da sol er ain landtag haben mit Behaim, Merhern und Schlesia. Her Lek, her Foitiach van Perenpani, herr cantzler vam Neuen hauß, die herrn van Schwia, der Wartenburger und sunst ettlich herrn auß der raitkamer und vam adel und steten, auch die sein jetzo hie gewesen und ziehen morgen all weg, haben sich hie nit khunden vergleichen etc.

Genedister herr, ich bin wider herr gen Lintz khomen van wegen ainer bosen handlung, die die graven von Posing wider die irige juden gehandelt haben. Der schatzmaister, der ist nit hie gewesen, sunder erst nechten spat khumen und heut wider zwo meil van hinnen zogen, aber van stundan, so es fueg wuert haben, wil ich mit ime handeln etc.

Ich hab disse wochen EFG ain schreiben gethon mit des Wilhelm Besseneren diener, der hat mier zugesagt, eher wolt in dem wengken in sein hant natwurten. Der graf van Salm, der ist vor zwaien tagen khumen, der sol obrister felthauptman werden, Got schick alle ding zum besten. EFG bit ich mit aller underthanigkait, wol meiner genedigisten frawen mein underthanig, willig dinst antzaigen. Damit wil ich mich EFG myt allen underthanigkhait bevolhen haben als meinem

genedigisten herrn. Der almechtig Got geb EFG langleben und glucksalig regirung. Datum Lintz am zeheten tag Junii im XXVIII. etc. jar.

EFG

underthanigister, gehorsamer

Joseph Mendl judt

[Külzeten:] Dem durchleuchtigenn, hochgebornen fursten und herrn, herrn Jorgen marggraven zu Brandenburg, zu Stetin, Pomern, der cassuben und wenden hertzog, zu Ratwa [!] und Gegerndorff [!] in der Schlesia hertzog, burggrave zu Nuremburgkh und furst zu Riga [!], meinem genedigisten herrn.

[Megjegyzés:] Joseph Mendl jud seiner hanndlung halben inn MGH sach, die guter inn Hungern zuverkaufen.

IX.

Zsidó küldöttek I. Ferdinándnak

[Linz, 1529 június]

Hofkammerarchiv Wien, NÖ, HA, J 15:20–21. Eredeti.

Megjelent: Wolf, 1860. 268–271. p.; Wolf, 1876. 254–256. p.; MHJ 1. (1903) 413–416. p. (nr. 333).

Durchleuchtigister, großmechtigister khunig, genedigister herr. EKM haben wir armen juden angetzaigt den grossen gewalt und frevel, so die gravenn von Bosing wider Got, eher und recht, wider alle pillicheit gehandelt, one EKM willen, wissen und zugeben ubereilt, das jar genumen und verderbt, thirannisch gehandelt, sy mit grossen marter unerparmklich genot, getzwungen, das ettlich auff ine hat muesen sagen, was gemelte graven wollen. Sy haben zu solcher irrer thirannischen handlung gewunen die jhenigen, so den juden wider wertig und gehessig und zuthun schuldig sein, nemblich Preßburger, Thurmer und dergleichen, so die juden verdriben, ire heuser genomen und zuthun schuldig sein, und die gemelte juden in ubung gewesen, dasselbig von jenen zubringen, haben sy mit solcher muntz muntz [!] betzalt. Die armen gefangen juden sein auch genot und gemartert worden, das sy haben müssen sagen und bekhennen auf zwen juden zu Marchegk, so gemelter

graven ein merkgliche suma gelts zuthun schuldig sein, und under den zwen haben, und der ain jud zu Marcheckh auss vergunst der obrigkait, auf graff Wolffen auf gehalten nach lands prauch, hat die handlung alle bewegt, sie haben auch khain rechte ursach gehapt, die armen juden mit solcher marter peinlich zufragen, sunder sein über sy gefallen, ain khint bei ine gesucht in iren heusern, anber nichts gefunden, nichts desterweniger nach ainem zichtiger geschickt, das irig genumen, das khint finden lassen auf dem veldt, welches neun jare [20v] alt gewesen, das sy dan wol gewist haben zufinden derselben, dz khindt gefunden, auch die jehenigen, so sy betzicht, nichts peinlich wie billich gefragt, sy haben sich auch horen lassen, das wissenlich ist die juden bekhenen oder nit, so wellen sy sie brennen lassen, wie sy laider Got unparmig gethan, haben die gleich sowol gebrent, die nit bekhent, als die bekhent und ettliche weiber, die zum thail schwanger, damit sy dz guet als behalten und ire thirannische handlung nit an tag khomen sol. Damit EKM abnemen mag, wie solche handlung zugeth und worauf angefangen, sopalt die gemelten graven die armen juden gefangen, haben sy von stundan dem wolgeborn herrn Niclasen graven von Salm geschriben, er hab den juden auch zu Marcheck, so auch thail daran haben, ehe er sy nie gefragt hat, den eher hat wol gewust, worauf er sy fragen werde, sy haben auch auf gemelten graven von Salm billich begern nit wollen den juden endtgegen stellen lassen, wie recht ist und lassen yezunder allenthalben ain unformlich, unnatturlich, ungegrunt bekhantnus schriftlich außgen, damit sie sich mainen zu beschonen und die juden zu verunglumpffen, weil wir armen juden den der sachen und dergleichen unschuldig, sich zum merrern und dickern mal befunden bey EKM vorfordern, kayser Friderich und khaiser Maximilian hochloblicher gedechtnus zeiten, auch in EKM loblichen cron Behaim, dz man uns in solchem und dergleichen unrecht thuet und sich also besonders wie sich EKM erkhunden mogen bey den jhenigen, so bey [21r] gemelten EKM vorfordern gewesen und darinnen ergrint auch bey EKM recht, so in der loblichen cron Behaim yetzunt alhie damit EKM befinden, ob unns armen billich beschicht, auch bey allen gedaufften juden und sunst schriftgelerten, wo man solchs findt oder notturfftig sei. Hierauff bitten lauter umb Gottes almechtigen willen EKM wier armen elenden, wol gegen gemelten graven von Posing ier bosz, thiransische, unredliche, verachtliche handlung gegen in wes [?] furnemen, wie EKM wol zuthun haben und wissen. Unnd den armen gefangen juden, so zu Marcheck gefangen liget, auf der gemelten juden bekhantnus, so sy auf ine haben muessen bekhenen, weil eher derselbig judt ist, der auf die gemelten graven von Posing aufgehalten, wie oben angetzaigt, auß der gefengknus schaffen. Mit dem erpieten vor EKM zu recht und verhor khume lassn oder wo EKM hien verschafft, aller pillicheit gewarten nach laut unser freihaiten, so wir von EKM, vorfordern

kayser Friderich und kaiser Maximilian hochloblicher gedechtnus und nach laut der mandat, so EKM jungst auß hat lassen geen, wo not sein wil, soll solches genugsam verpurgt werden, dz er vor EKM recht und aller pillicheit gewarten. Das wollen umb EKM wier arme gehorsam und underthanigklich zuverdienen geflissen sein. Bitten gnedig und furderlich abfertigung.

EKM

arme unterthanige
gehorsame

gesante der judischeit

[21v] [Megjegyzés:] Suplication der judischeit ad regem.

X.

I. Ferdinánd az alsó-ausztriai helytartóságnak

Linz, 1529. június 16.

*Hofkammerarchiv Wien, NÖ, HA, J 15:19. Eredeti, sajátkezű aláírással.
Megjelent: Wolf, 1860. 271–272. p.; MHJ 1. (1903) 418–419. p. (nr. 335).*

Ferdinand von Gots gnaden zu Hungern unnd Behaim etc. khunig, infant in Hispanien, ertzhertzog zu Österreich, hertzog zu Burgundy etc.

Edl, ersam, gelert, lieb getrewen, wir sennden euch hierinnbeslossen ain suplication, so uns die gesandten gemainer unser judischeit in unnserm ertzhertzogthumb Österreich under der Ennss ewrer verwaltung furbracht und uberantwort, darinn sy uns under andern antzeigen, diemuetigelich ersuchen und bitten, ainen gefanngen juden, so zu Marchegg gefanngen ligt, darauf annder juden (mit denen graf Wolf von Pösing gehandlt) bekennt muessen, aus fenngkhnuss zu schaffen, wie ir nach lenngs sambt der juden erpieten, so sy in solcher suplication seinthalben thuen, clerlicher vernemen werdet. Darauf haben wir yetzo alhie mit dem edlen unnserm lieben getrewen, Niclasen, dem elltern graven zu Salm, unnserm rat, chamrer und ubersten veldthaubtman der nider-österreichischen lannde berurts gefanngen juden halben gehandelt, welcher seinen phleger zu Marchegg schreibt und bevilht, euch denselben juden zu unnsern handden zu

uberantworten, solhen [!] graf Niclasen brief wir euch hieneben zueschicken. Dieweil nu benanter jud sambt gemainer judischeit unnsere chamerguet ist, emphelhen wir euch demnach mit ernnst unnd wellen, daz ir ine von bemelten phleger von Marchekh sambt underricht seiner verhandlung, unnd warumb er in gefenngkhnuss komen ist, zu unnsern hannden annemen und gen Wienn pringen, unnd alßdann ferrner, was recht ist, gegen gedachtem gefanngen juden furnemen lasset, daran beschiecht unnsere ernstliche maynung. Geben in unnsere statt Lyntz den XVten tag Juny anno etc. in XXVIIIten, unnsere reiche im dritten.

Ferdinandus

Ad mandatum Ferdinandi primi, domini regis in cons.

[...] Wising m. p.

[19v] [Külzeten:] Den edlen, ersamen, gelerten und unsern lieben getrewen u. unserm stathalter regennten und reten unsers regiments der niderösterreichischen lannde.

X/A.

[I. Ferdinánd az alsó-ausztriai helytartóságnak]

[Linz, 1529. június 16.]

Hofkammerarchiv Wien, NÖ, HA, J 15:6r–v, 22r. Fogalmazványok.

Megjelent: Wolf, 1860. 272–273. p.; MHJ 1. (1903) 419–420. p. (nr. 336).

A főszöveg a 22. lapon található, korábbinak tekintett változatot követi, s a 6. lap ettől eltérő olvasatait, redukcióit (a többször módosított sorszámozással egyetemben) az apparátus tartalmazza.

Erstlich den judn zu fragen, wie er mit namen haist.

Zum andern, wie er hie hier der jud zu Marchekh⁴⁴⁷ in di fanknuß khomen und auß was ursachen.

---

447 der jud...] 6: om.

- Zum dritten, ob er vor mals zu Marchek peinlich gefragt sey worden und auss was ursachen.⁴⁴⁸
Zum fiern, was er an der martr oder sonst bekhent oder was gemudt bey ime befunden sey.⁴⁴⁹
Zum fünfftn, ob er nach⁴⁵⁰ dar auff verhört, was er an der martr verjehen.⁴⁵¹
- +
7 Zum sechst, ob er den Jacob judn des Schekhn sun khen oder khent hab.
8 Zum sibenden, wan er inn amb naylihisten gesehen und wue.
9⁴⁵² Zum achtn, ob er im von der judischait zu Posing etwas zue gepraecht und was.
10⁴⁵³ Zum neuntn, ob er im nicht ain pluet von Posing zuepraecht und was er im zu tringgelt geben.
11⁴⁵⁴ Zum zehenden, ob er im nicht ain gulden zu tringgelt geben.
12⁴⁵⁵ Zum aydlfftn, was er mit dem crist pluet gethan und zu wo ers und dy andern judn prauchen.
13⁴⁵⁶ Zum zwelfftn, ob er das pluet den andern juden mit getailt und wem mit namen, das ers benennen thue.
+ 6⁴⁵⁷ Zum dreizehenden, ob ime wissend sey von der thatt, so dy judn zu Posing mitt dem Hansl des Gregor Meydingers sun von Posing beganngen.
14 Zum fierzehenden, ob er den Nastl⁴⁵⁸ judn khen, und ob er, der Nastl⁴⁵⁹ jud, das pluett, so ob bemelter Jacob jud des Schechn sun von Posing gepraecht, auch genomen, und was er dar mit gethan.

---

448 ó: e kérdés kihúzza
449 oder was...] ó: om. ó: e kérdés kihúzza
450 ó: noch
451 ó: e kérdés kihúzza
452 ó: 5
453 ó: 6
454 ó: 7
455 ó: 8
456 ó: 9
457 ó: 10
458 ó: Naßl
459 ó: Naßl